

KULTÚRA

ROČNÍK XI. – č. 6

DVOJTÝŽDENNÍK ZÁVISLÝ OD ETIKY

19. MARCA 2008

Vydáva Factum bonum, s. r. o. • Šéfredaktor Teodor Križka • Redakcia: Sološnická 41, 841 05 Bratislava, Tel./fax: 654 12 388 • e-mail: redakcia@kultura-fb.sk • Cena 29 Sk

Tento „osmičkový“ rok nám hneď ako novoročný dar doniesol jablko sporu, ktoré rozvírilo široké debaty nielen vo vedeckých kruhoch, ale aj v médiách až po bulvár, ba i po krčmové roztržky. O čo vlastne išlo? Jeden z našich najvyšších politických predstaviteľov pri svojom verejnom prejave v rámci osláv 15. výročia štátneho zriadenia Slovenskej republiky označil našich najstarších predkov z 9. storočia ako starých Slovákov a Svätopluka ako ich kráľa. Z nálepkovo vysokých, ale ako sa aj v tomto prípade opäť jasne dokázalo, veľmi nedostatočne informovaných a predsudkami „jedinej skutočne vedeckej ideológie“ marx-lenin-masaryk-benešovského českoslovakizmu beznádejne zaťažených kruhov, pohotovo vyšľahli proti týmto dvom slovným spojeniam alarmistické signály, tvrdo odsudzujúce „nevedeckosť“, „fantázie“, „romantické snenia“ a podobne. Keby sa to nedotýkalo takej vážnej veci ako je národná identita najmenej päť miliónov Slovákov a Sloveniek, bolo by to zapadlo do zabudnutia ako bezvýznamné mentálne výšplchy nie celkom zodpovedných jednotlivcov. Veď v demokracii každý si môže vymyslieť, aj hovoriť a

MILAN S. ĎURICA

písať, ako sa mu práve zachce. Ale pretože médiá urobili z toho celonárodnú aféru „ohrozenia našich dejín“, veľmi zodpovedne zaujalo k veci stanovisko vyše tridsať slovenských historikov, ktorých vedecká kvalifikácia je jasne potvrdená ich výskumnou aj pedagogickou činnosťou tak na domacom, ako aj na medzinárodnom poli. No zdá sa, že pre určité kruhy ani to nestačilo. Ešte ani koncom februára neprestával ktosi do tejto pahreby fúkať. Na Slovensku vychádzajúci, kolísavou slovenčinou písaný denník neslovenského ducha vytruboval poplach, že sa vraj chystá vymazanie Slovanov zo školských kníh...

Tak niekoľko priateľov a známych naliehalo, aby som sa k tomu aj osobne vyjadril. Nuž pozrime sa spolu, čo hovoria k tejto otázke vážne dokumenty.

Začnime od tohto najčerstvejšieho poplachu. Aj malé deti, ktoré už začínajú chápať najelementárnejšiu prirodzenú logiku, prídu na to, že ak sa hovorí alebo píše o Slovákoch - mladých, či starých, na tom naozaj nezáleží! - ako o jednom z národov patriacich do širšieho spoločenstva Slovanov, tým sa nielen nijako neohrozuje toto širšie spoločenstvo, ale celkom naopak, prispieva sa aj k jeho hlbšiemu a presnejšiemu poznaniu. Hlbším poznaním jedného stromu z lesa určitého druhu lepšie spoznáme i celý les. Namiesto šírenia poplašných správ bolo by užitočnejšie, keby sa ich autori naučili správnejšie písať podľa gramatiky slovenského jazyka. Lebo „Starí Slováci“, ak to nie je na začiatku vety, vždy znamenalo a znamená veľmi hrubú pravopisnú chybu.

Odkedy sme Slováci?

Dnes drvivá väčšina historikov pokladá za bezpečne zistené, že prvé početné kmene slovenského etnika sa dostali na územie Slovenska najneskoršie v 4. až 5. storočí. (P. RATKOŠ, A. TOČÍK, 1965). Ale sa nevylučuje, že príchod najprvších skupín mohol sa uskutočniť už v prvých troch storočiach nášho letopočtu, a to najmä údolím Popradu, teda do prešovskej oblasti. (F. DVORNÍK, 1974). Jasne sa to odráža vo všetkých encyklopedických dielach v Európe, české nevynímajúc (napríklad Ilustrovaný encyklopedický slovník, Praha III, 1982, s. 298). Medzi ne-

Kresba: M. G. Oscity, 1993

Naše Slovensko v stredoveku

patné výnimky sa zaradila iba Encyklopédia Slovenska (Bratislava 1977 - 1982, zv. V., s. 274), ktorá pod heslom Slováci píše: „V 6. - 8. storočí došlo u karpatských Slovanov k formovaniu nadkmeňových útvarov.“ Tento rozdielny hlas „extra chorum“ iba dokazuje, že vtedajší slovenskí režimoví autori tohto diela sa snažili byť českejší od Čechov, a kde len mohli, vyhýbali sa národnej identite Slovákov. Bol to len strach, alebo aj nadobudnutá „československá“ identita? Možno oboje spolu.

Spomenuté slovanské kmene sa množili a postupne zaujali nielen najväčšiu časť územia dnešnej Slovenskej republiky, ale obsadili aj celé Pomoravie, Považie, Ponitrie, Poiplie, Pohornadie, aj mnohé iné pobrežia menších vodných tokov až k Tise. Neprišli však do bezľudnej pustiny, lebo toto územie už dlhé storočia predtým bolo dotknuté aj kultúrou a mocou Rímskej ríše, ktorá na ňom aj po svojom rozpade zanechala hlboké stopy.

(Pokračovanie na 5. strane)

Čím minucióznejšie skúmam povahu ľudskej spoločnosti, vychádza mi, že napriek logike ľudských dejín existuje niečo, s čím náš egoizmus neráta. My kresťania to nazývame Svätý Duch. Keby nebol prítomný v živote, keby všetko bolo ozaj len dôsledok ľudskej činnosti, civilizácie by už podľa môjho názoru dávno nebolo. Ale on povoláva stále nových „bláznov“, bláznov podľa úsudku ľudí, a dáva im silu uvedomiť si, že nie moc, nie bohatstvo nadobudnuté ako odmena za posluhovanie moci, nie sláva, nie egoizmus sú zmyslom a znakom dôstojnosti života, ale vernosť hlasu, ktorý nás oslovuje v duši.

Isteže, i v tom drieme pokúšenie. I tu si môže ľudská pýcha stotožniť hlas Boží s hlasom ľudského ega. Ale v rozlišovaní týchto hlasov máme už tiež určitú skúsenosť.

Neprajníkom

TEODOR KRIŽKA

Voči zlu v sebe nie sme celkom imúnni, či vieru deklarujeme, alebo vieru popierame. Poznáme ľudí, ktorí nikdy neprišli do kostola, a predsa žijú ako boží svedkovia. Ich srdce nie je z kameňa, ak sa vyskytne potreba milosrdenstva a lásky. A poznám i veriacech s kamenným srdcom. Neraz som sa o týchto dvoch polohách ľudskej podstaty presvedčil na vlastnej koži. Stretol som v minulom režime i komunistických straníkov, ktorý sa v určitej fáze života, zvyčajne na jeho sklonku, hlboko humanizovali. Podobný prerod neprestal ani dnes u ľudí poplatných iným ako morálnym zásadám. A poznám ľudí, ktorí prisne dodržiavajú všetky pravidlá cirkevného života, no v ich srdci niet milosrdenstva. Pri pohľade na veriaceho zákonníka či farizeja mi nevdojak prichádza na um, že jeho kamenné srdce je znak najhoršej formy ateizmu. Veď Ježiš je učiteľ lásky a milosrdenstva. I zdôvodnenie Cirkvi vidím v povolani učiť ľudí hlavne týmto dvom čnostiam, bez ktorých sú všetky ostatné iba lesk síce peknej, no málo užitočnej pozlátky.

Určite to nie je Ježiš Kristus, kto nás povoláva hľadať svár a bojovať o ono Božie intrigami či nebudaj násilím. Násilie a intrigy sú nástroje zlého. A predsa mnohí nedôverujú sile lásky a milosrdenstva. Keď sa cítia ohrození, prebúdza sa v nich akési „sväté“ oprávnenie na odklad mravnosti, ku ktorej nás povolávajú evanjeliá.

Akokoľvek sa ich namáhavo usilujem pochopiť, vychádza mi, že takéto konanie má známky nedôvery voči Bohu.

Pýtate sa, prečo to píšem? Nič viac ma nevie zaskečiť ako práve horlivosť zbvavená lásky. Nenaučil som sa odolávať pokusom o nastolenie domnej Božej spravodlivosti za každú cenu, hneď a zaraz. Takíto ľudia nečakajú na Boha, ale berú spravodlivosť do vlastných rúk. Najhoršou formou takýchto „spravodlivých“ je partajný kresťan - stotožnil Boha s ideologickým tajomníkom tej jeho „najspravodlivejšej“ politickej strany. Takíto ľudia nešíria lásku a porozumenie. Chodia a špicľujú, zbierajú informácie a v domnej svätej horlivosti snujú argumenty, aby vás čo najvierohodnejšie očiernili. Nestavia sa pred vás a nepovedia vám do očí, čo im na vašom konaní prekáža. Neraz používajú dôverčivých, naivných ľudí, aby ich nastrčili do zápasu a oni si len za chrptom mädlia ruky. I novinové články, i diela čítajú so zlým úmyslom nájsť argumenty, ako znevážiť tvorivé úsilie.

No čo, nezostáva len týmto ľudom odkázať, nech to pokojne skúšajú ďalej. Už dávno, ešte v útlom detstve, som sa ako skaut naučil strácať.

www.kultura-fb.sk

Pred dvadsiatimi rokmi, presne 25. marca 1988, došlo v Bratislave k odvážnemu vystúpeniu slovenských katolíkov za svoje náboženské a občianske práva.

Štyri desaťročia trvajúce zlé podmienky života veriacich, prenasledovanie, udávanie a diskriminácia členov Cirkvi na Slovensku a vo vtedajšej ČSSR charakterizovali zločineckú komunistickú totalitu a ich nasledovníkov.

Koncom sedemdesiatych a v prvej polovici osemdesiatych rokov dosiahla studená vojna opäť jeden zo svojich vrcholov. Nakoniec pod silným ekonomickým tlakom USA sa začalo rúcať nielen komunistické impérium ZSSR, ale aj moc komunistov v jeho satelitoch.

V októbri 1978 bol krakovský arcibiskup Karol Wojtyła zvolený za rímskeho pápeža. Ján Pavol II. sa stal od začiatku pontifikátu morálnou autoritou a stelesneným symbolom v zápase s komunistickou totalitou mocou. V Poľsku jeho nesmiernu podporu pocítilo najmä robotnícke odborové hnutie Solidarność, vedené Lechom Walesom. Ján Pavol II. vedel veľmi dobre aj o ťažkej situácii veriacich na Slovensku. Cirkev na Slovensku si bola zasa vedomá, že vo svojom zápase má v pápežovi obrovskú morálnu podporu.

V Moskve bola v plnom prúde Gorbačovova „perestrojka“.

V Prahe sa signatári uzavretého a finančnými tütormi limitovaného hnutia z roku 1977 snažili o dialóg a spoluprácu s komunistami (v tom pokračovali aj po novembri 1989) a dodržiavanie socialistickej zákonosti.

V Bratislave a na Slovensku však mimo dosahu kontroly všemocnej ŠtB Cirkvi a katolíci v 80-rokoch vystúpili z izolácie. Čoraz otvorenejšie sa stavali proti praktikám zločineckej komunistickej totality. Dôkazom boli hlavne každoročné veľké púte do Levoče, Šaštína, Turzovky a moravský Velehrad v roku 1985 na tisícisté výročie smrti sv. Metoda. Ďalším otvoreným prejavom sa stala aj veľká podpisová akcia: 31-bodová petícia obsahujúca sformulované požiadavky za úplnú náboženskú slobodu, ktorú podpísalo viac ako štyristotisíc veriacich.

Za týchto okolností bolo 25. marca 1988 od 18.00 hodiny do 18.30 hodiny zvolané v Bratislave na Hviezdoslavove námestie, pred budovu Slovenského národného divadla, pokojné verejné zhromaždenie veriacich. Jeho cieľom bola

Katolíci proti komunistickej totalite 25. marec 1988

podpora žiadosti: menovania katolíckych biskupov pre uprázdnené diecézy na Slovensku podľa rozhodnutia pápeža Jána Pavla II, za úplnú náboženskú slobodu a za úplné dodržiavanie občianskych práv v ČSSR.

Účastníci zhromaždenia mali vyjadriť svoj súhlas s uvedenými požiadavkami držaním horiacich sviečok. So zamýšľaným zhromaždením boli prostredníctvom listu Františka Mikloška oboznámené úrady mesta Bratislavy.

V tejto situácii zasiahla do priebehu udalosti polícia. Štátna bezpečnosť už v ranných hodinách 25. marca zadržala do väzby a odvieďla na výsluchy viacero osôb. Medzi nimi: Františka Mikloška, Jána Čarnogurského, kňaza Vladimíra Jukla, biskupa Jána Chryzostoma Korca a iných. Prostredníctvom saleziána Antona Hlinku SDB, pôsobiaceho v Mníchove, a jeho spojení sa o týchto represáliách komunistov a celej akcii dozvedel slobodný svet. Masovokomunikačné prostriedky v okolitých krajinách zaujímali priebeh zhromaždenia a situácia veriacich na Slovensku. Orgány bezpečnosti však konali a zadržali televízne štáby rakúskej a západonemeckej televízie a viacerých korešpondentov, medzi nimi aj britského reportéra BBC.

Napriek masívnemu zastrašovaniu, nasadeniu vodných diel, „zelených antonov“ a brutálnemu zásahu príslušníkov bezpečnosti sa sviečkové zhromaždenie začalo. Niekoľko tisíc veriacich dokázalo pokojne demonštrovať za svoje práva a presvedčenie so zažatými sviečkami v rukách.

25. marec 1988 sa tak nezmazateľne zapísal do histórie Cirkvi a novodobých dejín Slovenska pod názvom Bratislavský Veľký piatok. Udalosť senzibilizovala aj spoločnosť v okolitých slobodných krajinách. Správy o nej priniesli nielen televízie susedných krajín, ale aj viaceré svetové agentúry (Reuter), Vatikánsky rozhlas, Slobodná Európa, Hlas Ameriky...

Zhromaždenie slovenských katolíkov 25. marca 1988 bolo jednou z najdôležitejších akcií, ktoré spustili lavínu otvoreného odporu voči komunizmu a vyústili jeho (čiastočným) pádom v novembri 1989 (k deobľševizácii našej

spoločnosti zatiaľ nadošlo). Bezťvará masa ľudí sa prestala báť a zmenila sa na spoločenstvo blížnych otvorene sa hlásiacich k Ježišovi Kristovi.

Jeho zásluhou bolo, že zlomilo v ľuďoch na Slovensku strach a spustilo vo vtedajšej spoločnosti „reálneho socializmu“ čoraz otvorenejší odpor proti zločineckej komunistickej totalite, vedúcej úlohu KSC v spoločnosti a jej predstaviteľom.

Z tohto pohľadu je Bratislavský Veľký piatok významným medzníkom v dejinách Slovenska.

Dnes druhá Slovenská republika buduje demokraciu a Cirkev požíva slobodu prejavu, má riadne menovaných diecéznych biskupov a normálne diplomatické vzťahy so Svätou stolicou. Cirkev v Slovenskej republike je organickou zložkou rozvoja života spoločnosti. Bratislavský Veľký piatok, veriaci, ktorí sa ho zúčastnili, k tomu prispeli tiež.

Zároveň Bratislavský Veľký piatok zostáva významným napomenutím, aby sme nezostali ľahostajní voči prejavom akejkoľvek totality a zneužívaniu moci všade tam, kde Cirkev nemôže slobodne plniť svoje poslanie a človek je okradnutý o svoje základné práva a slobody.

Pre úplnosť a vytvorenie si obrazu o tom, aké pomery panovali počas štyroch desaťročí komunistickej totalty a jej útlaku Cirkvi na Slovensku, uvádzame jednu z VERZIÍ POŽIADAVIEK VERIACICH NA SLOVENSKO:

- Nech je zrušené nariadenie o prihlásovaní žiakov na vyučovanie náboženstva v škole, ale nech sa v škole učia tí, ktorých rodičia si to želajú.

- Nech sa naša škola vráti k svojmu pôvodnému poslaniu: poskytovať všeobecné vzdelanie a vychovávať charakterných občanov, ale nenanucovať ateistickú ideológiu proti vôli rodičov.

- Nech zo základných škôl nepodávajú sa kádrové posudky o náboženskom živote žiakov a ich rodičov.

- Nech učiteľom, dôstojníkom, vojakom sa umožní praktizovať náboženský život.

- Nech náboženské praktikovanie v živote neovplyvňuje zadenie pracovníka na služobné miesto.

- Nech školské učebnice sú očistené od útokov na náboženstvo.

- Nech vyučovanie náboženstva nepodlieha kontrole štátnych činiteľov.

- Nech biskupi slobodne rozhodujú podľa cirkevných noriem o prijatí kandidátov teologického štúdia.

- Nech do života kandidátov kňazstva nezasahuje štátna bezpečnosť.

- Nech cirkevní predstavení podľa noriem Cirk. Zákonníka slobodne rozhodujú o tom, kto má byť pripustený ku kňazským sviatiam.

- Nech štátna správa berie na vedomie rozhodnutie biskupa ordinára o služobnom zadení diecézneho kňaza.

- Nech štátna správa nerobí prekážky, keď Cirkevná vrchnosť povolí opravy alebo novostavby cirkevných objektov.

- Nech kňazi aplikovaní so štátnym súhlasom môžu vykonávať kňazskú službu príležitostnú kdekoľvek podľa noriem cirkevného práva.

- Nech štátna správa najprv konzultuje s príslušnou cirkevnou vrchnosťou, ak má vážne námietky proti účinkovaniu niektorého diecézneho kňaza.

- Nech profesorov teologických fakúlt slobodne menuje cirkevná vrchnosť podľa noriem cirkevného práva.

Vandalské poškodenie pomníka Dr. Jozefa Tisa

V noci z 25. na 26. februára 2008 neznámy páchatel' poškodil pomník Dr. J. Tisa na Martinskom cintoríne. Žltou farbou nastriekal okolo korpusu Krista židovskú hviezdu s textom: „Za 70 000 obetí“.

Aby bola verejnosť informovaná, požiadala som „verejnoprávnu Slovenskú televíziu“ o odvysielanie šotu o tomto vandalskom čine. Skontaktoval sa so mnou redaktor STV Peter Bubla. Chcel vedieť moje stanovisko, ktoré som mu telefonicky poskytol. Povedal som mu, že vandalský čin odsudzujem, lebo šíri neznášanlivosť, nenávisť a pomníky nemôžu byť platformou na riešenie prípadných sporných otázok, a že na neznámeho páchatel'a som podal trestné oznámenie. Ďalej sa ma spýtal, či tento čin môže mať aj iné pozadie, na čo som mu odpovedal, že to nemôžem potvrdiť, ale ani vylúčiť, a odporúčal som mu, aby sa opýtal tých, ktorých má na mysli.

STV šot vo večerných správach odvysielala, ale na moje veľké počudovanie z celého rozhovoru s redaktorom odznela len veta, že som podal trestné oznámenie. Namiesto toho, aby televízia tento čin odsúdila zachytila poškodený pomník a vzápätí nasledovali zábery zo stretnutia Tisu s Hitlerom a s komentárom, že načasovanie tohto činu nepova-

- Nech sa čím prv upraví vzťah nášho štátu k Vatikánu podľa žiadostí katolíckych občanov.

- Nech rozhodnutia Svätej Stolice bez prekážok sa uvádzajú do života našich veriacich.

- Nech sa kandidátom kňazstva umožní štúdium teológie aj v cudzine.

- Nech teologická literatúra z cudziny môže prichádzať záujemcom v našom štáte bez prekážok.

- Nech spolok sv. Vojtecha sa stane slobodnou záujmovou organizáciou, ustanoví svoju biskupskú zboru, nech je teda tým, čím ho chceli mať jeho zakladatelia.

- Nech bez obmedzovania vychádzajú katolícke časopisy a knihy.

- Nech sú povolené náboženské spolky pre mládež i dospelých.

- Nech televízia a rozhlas dajú priestor aj náboženskému programu.

- Nech Obežníky biskupských úradov sú zverejňované bez predbežnej cenzúry štátnych orgánov.

- Nech sú čím prv obsadené biskupské stolce podľa noriem Cirkevného zákonníka.

- Nech sa umožní rehoľný život vo všetkých formách, aké pripúšťa Cirkevný zákonník.

- Nech je zrušené vládne nariadenia o neľudskom ničení detí pred narodením.

- Nech sa umožní biskupom a ich nimi splnomocneným osobám slobodné cestovanie do Vatikánu.

- Nech sa zaručí ich slobodný návrat zo zahraničia.

RUDOLF MASLÁK

Problém prvej Slovenskej republiky a naša spoločnosť

Dejiny prvej Slovenskej republiky z rokov 1939-1945 zostávajú i po deväťnástich rokoch od pádu totalitného režimu v Československu etapou, o ktorej má široká verejnosť len veľmi torzovité informácie, čo sa bumerangovo odzrkadľuje v jej historickom (ne)vedomí, ale aj schopnosti myslieť problémovo, abstraktne a nielen čisto pozitivisticky.

Status quo v tejto problematike má však oveľa väčšiu výpovednú hodnotu, ako sa na prvý pohľad zdá: popri spomínaných aspektoch poukazuje na nechut' po poznání, všeobecný nezaujem a ľahostajnosť spoločnosti o vlastnú minulosť, ktorej dôsledky sa premietajú v rôznych formách do súčasnosti a zároveň odhaľuje moderný ľudský neudh pásového preberania „mainstreamových“ názorov bez ich predošlého kritického spracovania.

K zlepšeniu situácie a rozprúdeniu celospoločenskej diskusie o prvej SR príliš nepomohla ani zmena politických pomerov v novembri 1989, kedy sa vytvorili vhodné podmienky pre prehodnotenie dovtedajšej historiografickej produkcie a konštruktívny dialóg na odbornej i laickej platforme. Hoci vôľa nechýbala, pokusy staršej generácie historikov o konsenzus sa pre neústupčivosť oboch škôl skončili neúspechom. Pomyselny nerozťatý gordický uzol medzi domácimi a exilovými historikmi tkvel predovšetkým v obojstrannej tvrdošijnej neústupčivosti na svojich koncepciách, vybudovaných - či už vedome alebo podvedome - na silnom emočnom podklade, keďže väčšina z nich obdobie slovenského štátu zažila takpovediac na vlastnej koži.

Tento spor skrýva vo svojom jadre

napriek kvantu negatív aj pozitívne rysy. Spoločnosť (i za cenu interpretačnej zmätenosti) zistila, že dejiny prvej SR netvorí len drastické riešenie židovskej otázky a história ilegálneho odboja „pokrokovvej“ komunistickej strany, ale že je tu aj množstvo iných kontroverzných stránok a neprebádaných bielych miest, z ktorých viaceré ešte stále len čakajú na svoje zdokumentovanie.

Ak slovenská historiografia prvý rok po revolúcii „nezabila“, tak ich prinajmenšom laxne predriemala. Kým u nás sa o období rokov 1939-1945 taktne mlčalo, v Nemecku, Taliansku, ale aj v susednej Českej republike, Maďarsku a ďalších krajinách sa o dobovej totalite otvorene diskutovalo, natáčali sa dokumentárne filmy, vydávali sa syntézy, či spomienky vojakov z frontu, hoci aj tých, ktorí nebojovali na „správnej“, víťaznej strane. Na Slovensku v nových spoločenských podmienkach doznieval, resp. v modifikovanom podaní znovu vzrastal kult Slovenského národného povstania, čo sa prejavilo nielen vyhlásením 29. augusta za štátny sviatok, ale aj jeho nepísanou neodkuteľnosťou, priam apriórnu posvätnosťou. Poukázat' na jeho negatívne stránky, ako napríklad početné partizánske perzekúcie civilného obyvateľstva, znamená dnes v lepšom prípade onálepkovanie rôznymi -izmami a to i napriek tomu, že ich s pokojným svedomím možno mierou brutality porovnať s tými nacistickými. Takouto príkrú selekciou historických udalostí si sami prispievame k chaosu v dejinách a nebezpečnému kreovaniu dvojakeho metra pre porovnateľné zločiny.

Práca profesionálneho historika naráža v takýchto podmienkach na mnoho technických úskalí. Okrem nevyhnutnej erudovanosti, vyjadrovacej zručnosti a nadhľadu dnes pri svojej práci potrebuje aj veľkú dávku osobnej odvahy, pretože prezentovanie faktov, ktoré nemusia byť pre každého prijateľné, nesie riziko spoločenského odstavenia na vedľajšiu koľaj.

Nemalú zásluhu na prítomnosti tohto smutného fenoménu majú najmä - údajne nezávislé - médiá, ktoré sú, protagorovsky povedané, mierou všetkých vecí. Aj keď nato nemajú žiaden morálny a už vôbec nie odborný mandát, sú to práve ony, kto rozhoduje o tom, ktorý výklad dejín je správny. Pri príležitostných jubileách sa však akoby paradoxne - aspoň čo do fundovanosti - výraznejšie neprejavujú. O prvej Slovenskej republike sa divák z televízie dozvie asi toľko, že to bol „fašistický štát, vazal hitlerovského Nemecka, na čele s katolíckym kňazom Jozefom Tisom, ktorý poslal na smrť 60 000 Židov“. Nič viac, nič menej. Táto vzorcová fráza sa v poslednom čase stáva kvázi verklíkovou formulkou, ktorá je často, žiaľ, jedinou znalosťou verejnosti o tomto období.

Snaha o skartáciu niektorých osobností, javov a udalostí z rokov 1939-1945 je evidentná. Východisk z daného stavu nie je veľa, no predsa len sú: treba začať s triezvou osvetou v duchu starého hesla rímskeho historika Tacita „sine ira et studio“, a to na všetkých, i tých najmenších fórach. Prelomiť komplexy a strach, striasť ostych. Čo je napokon horšie: hanbiť sa za vlastné dejiny alebo za ich zamlčovanie? ANTON HRUBOŇ

žujú niektorí historici za náhodu, lebo onedlho 14. marca bude výročie vzniku Slovenského štátu. Slovo dostala aj historička K. Hradská, ktorá vandalský čin taktiež neodsúdila, ale ho komentovala ako dôsledok toho, že slovenská spoločnosť nie je stále vyrovnaná so slovenským štátom a osobnosťou Jozefa Tisa. Je to zarážajúce! Ak teda niekto nesúhlasí s politickými názormi iného, alebo ho z niečoho obviňuje, môže po jeho smrti poškodením pomníka vyrovnáť si účty?

Odvysielaný šot mi opäť pripomenul smutne známy komunistický pamflet „Križ v osídľach moci“.

Poškodenie pomníka považujem za výsledok opakovanej nenávisťnej a nespravodlivej kampane, ktorá sa vedie v médiách proti katolíckemu kňazovi a prezidentovi prvej Slovenskej republiky.

STANISLAV MÁJEK
autor pomníka

Nemecký exkancelár Helmut Schmidt(1) publikoval v týždenníku „Die Zeit“ kvázi otvorený list kandidátom na úrad prezidenta Spojených štátov amerických. Odpovede by okrem samotného H. Schmidta určite zaujímali všetkých Európanov a zrejme aj väčšinu gramotného obyvateľstva našej planéty. Žiaľ, Američanov zrejme zaujímajú pramálo, preto kandidujúci politici, či už to je Obama, Clintonová alebo McCain im nemusia vo svojich vystúpeniach venovať takmer žiadnu pozornosť. Akoby ani neexistovali! Lenže život nás dennodenne presvedča, že problémy, ktoré H. Schmidt pomenúva, existujú a sú čoraz naliehavšie.

Američania, no najmä my, ak chceme žiť aj naďalej v mieri, nemôžeme pred nimi pchať hlavu do piesku. V skutočnosti teda nižšie uvedené otázky H. Schmidta sú adresované predovšetkým „naším“ európskym lídrom a nemecký exkancelár ich položil zrejme preto, lebo má pochybnosti, či sa nad nimi seriózne zamýšľajú, resp. či vôbec uvažujú nad tým, akú „európsku“ stratégiu by mali zvoliť vo vzťahu k novej administratíve USA. Budeme (my Európania) aj naďalej iba prikyvovať americkej politike, alebo začneme sebavedome a zodpovedne formulovať vlastný postoj k riešeniu svetových problémov? Príklad Francúzska týchto dní svedčí skôr o opaku, prosto Sarkozy nie je De Gaulle ani Mitterrand. Veľká Británia už tradične, odvtedy ako W. Churchill odišiel na politický dôchodok, „visí na šnúrke gatii“ práve úradujúceho amerického prezidenta a Nemci, hoci by aj čosi robiť chceli, ešte stále pociťujú vďaka za povojnovú všestrannú a najmä nedávnu pomoc USA pri zjednotení národa, ktorá ich možné konanie takmer úplne paralyzuje.

Kto teda má robiť európsku politiku? Má vôbec zmysel za súčasnej situácie - keď aj naši susedia Česi robia vlastnú (kolenačkovú) politiku voči USA - prijímať „Lisabonskú zmluvu“? Načo vôbec únií bude? Iba na to, aby sa niektorý členský štát (azda Taliani alebo my Slováci?) nedal Boh nevzpriečil a neodmietol len poslušne pritakávať avantúram strýčka Sama?

Helmut Schmidt sa vyslovuje za vodcovstvo USA, no súčasne, veľmi otvorene pripomína, že Washington, aby mohol vôbec mať aj naďalej ambíciu hrať rolu svetového lídra, bude musieť svoju súčasnú politiku radikálne zmeniť.

S nemeckým sociálnodemokratickým expremiérom nemusíme do bodky súhlasiť, avšak o nutnosti zmeny zahraničnej politiky USA už vari ani nemožno pochybovať, pretože tá ich súčasná „neoconsopolitics“ nielenže utrpela fiasko všade, kde sa chcela presadiť silou, ale USA uvrhla na pokraj takej hospodárskej krízy, ktorú mnohí ekonomickí analytici porovnávajú s doteraz najväčšou hosp. krízou na prelome dvadsiatych a tridsiatych rokov minulého storočia. Mimočodom, táto súčasná kríza ekonomiky USA je podľa všetkého iba v začiatkoch a celkom isto bude mať významný, žiaľ, negatívny dopad na EÚ a v ešte väčšej miere na Slovensko, ktoré má svoj menu via-

zanú zo 40% na USD. Preto nájst zmysluplné odpovede na otázky H. Schmidta by malo byť ambíciou aj slovenských politikov. Ak ich (ne)budaj) nájdú a ponúknu na príslušných fórach, bude to celkom isto ten najvýznamnejší prínos pre svetový mier, akého je náš štát a národ schopný. (Ďalej už H. Schmidt.)

Napriek tomu, že sa my Európania na voľbách v USA nezúčastníme, rád by som nadhodil rôzne otázky kandidátom na úrad prezidenta tejto krajiny. Je to tak, že skúsenosti, ktoré sme získali počas celého uplynulého storočia nás naučili, že zahraničná politika ktoréhokoľvek prezidenta USA nadobúda pre nás Európanov kľúčový v-

JOZEF HLUŠEK

Neodpovedali, pretože nemusia (?)

znam. Počas jesene r. 2003 nám prezident Bush Jr. zvestoval „splnenú misiu“, ale dnes, takmer o päť rokov neskôr pokračujeme bez toho, aby sme mali jasnú víziu, v čom spočíva tá (jeho) misia, predstavu o jej cieľoch a jej zmysle... Naopak, nové otázky priradili k existujúcim.

Politický odkaz, ktorý nový prezident USA musí prevziať v r. 2009 od svojho predchodcu, sa ukazuje ako komplexnejší, globálnejší a evidentne ťažší, ako vietnamské dedičstvo, ktoré nadobudol prezident Nixon po svojich predchodcoch Kennedym a Johnsonovi, keď r. 1969 nastúpil do úradu. Zatiaľ, ani Nixon ani jeho nasledovníci Gerald Ford a Jimmy Carter nedokázali obnoviť sebadôveru amerického národa. Iba Reagan to dokázal uskutočniť - s pomocou toku času a veľmi špecifických historických okolností. Ale v súčasných súbojoch o nomináciu v prezidentských primárkach spomienka na ťažké chyby, ktorých sa USA dopustili počas vojny vo Vietname, naďalej významnou mierou pôsobí na verejnú mienku a prejav kandidátov.

Hovorí nám, že to je nový štart. Prínajmenšom je to však to, čo americký ľud očakáva. Ale platí toto tvrdenie aj pre zahraničnú politiku? Pretože napriek tomu, že niektorí kandidáti nechali publikovať vo svojom mene - na stránkach vplyvného časopisu Foreign Affairs - niektoré inteligentné články na túto tému, isté je, že v ich vystúpeniach, v ich skutočných projektoch a zámeroch, pokiaľ ide o zahraničnú politiku, sa o minulosti, bez mnohých detailov, iba zmieňujú. Na naše veľké sklamanie, tento aspekt ich politiky sa zdá veľmi neurčitý. Na druhej strane, my Európania vieme z vlastnej skúsenosti, že v demokracii sa volebné kampane zriedkakedy vedú do úplného pochopenia cieľov a úmyslov. Vo väčšine prípadov zostávajú v blízkosti bahenného dna všeobecných ideí.

Pravda je taká, že ani politická trajektória ani prejavy kandidátov

v ich vzájomnom zápase nedovoľujú tušiť, aká bude v prípade víťazstva ich zahraničná politika. Neostáva nám nič iné, ako želať si od každého z nich prinajmenšom jeden veľký generálny prejav o jeho geopolitické vízi. My Európania by sme chceli odpovede na isté otázky už preto, že tieto ani nemusia mať nič spoločné s USA, no majú priamy dopad na každodennosť Európy. Spomenuté otázky sa týkajú najmä dvoch vojen, tých v Iraku a v Afganistane, hoci ony sa vedú tiež ďaleko od nás.

Ako zamýšľate skončiť vojnu v Iraku? Aké prostriedky zamýšľate použiť? Akú konečnú podobu by mal mať Irak?

2. Aký je váš cieľ v Afganistane? Ide iba o elimináciu Al-Kajdy alebo aj Talibanu? Alebo ide o vybudovanie demokracie?

3. V prípade, že by sa Al-Kajda násilím konštituovala v Pakistane, alebo v prípade, že by táto organizácia získala prístup k pakistanskej nukleárnej výzbroji, zakročili by ste vojensky v Pakistane?

4. Aká je vaša stratégia na dosiahnutie mierového riešenia konfliktu, ktorý trvá už takmer pol storočia medzi Izraelom a jeho arabskými susedmi? Zapojte sa do krevovania Palestínskeho štátu alebo bude Konferencia v Annapolise iba ďalšia medzi toľkými (nedokončenými) príbehmi (o vytvorení Palestínskeho štátu)?

5. Aká bude budúca politika USA voči Iránu teraz, keď americké tajné služby potvrdili, že Irán zanechal svoj zámer vyzbrojiť sa nukleárnymi zbraňami?

6. Štvrtina jestvujúcich štátov vo svete sú buď úplne islamské alebo obsahujú silné islamské komponenty. Budete pôsobiť v prospech náboženskej a kultúrnej tolerancie voči islamu a postavíte sa proti tým, ktorí hlásajú stret civilizácií s islamom?

7. Súhlasíte s názorom vyjadreným medzi inými aj Zbigniewom Brzezinskim, ktorý tvrdí, že okrem Blízkeho a Stredného východu, Rusko predstavuje pre globálnu bezpečnosť výzvu mimoriadneho významu? Alebo zdieľate našu mienku, že Rusko od čias Michaila Gorbačova nikdy vojensky neprekročilo svoje vlastné hranice a správalo sa k zahraničiu oveľa pacifistickejšie - ako nikdy doposiaľ od epochy cárizmu a sovietskeho? Protiraketový systém ochrany, ktorého inštalácia sa plánuje v Poľsku a Česku, má za cieľ chrániť aj tieto štáty rovnako ako USA, alebo máte v úmysle iba zastrašiť Rusko? Akceptujete rolu svetového politického a ekonomického hráča, ktorú Rusko plní?

8. Akceptujete rolu svetového ekonomického a politického hráča, ktorú plní Čína? Pozvete konečne Čínu na samity šéfov štátov?

9. Ste pripravení splniť všetky záväzky, ktoré vyplývajú pre USA zo Zmluvy o obmedzení zbrojenia a ostatných zmlúv o raketových systémoch a konvenčných silách v Európe? Obnovíte Zmluvu o balistických strelách a raketách s plochou dráhou letu, ktorú váš predchodca tak nerozumne anuloval? Ratifikujete konečne úpravu Zmluvy o konvenčných silách v Európe, vec, ktorú váš predchodca vždy odmietal urobiť?

10. Po odmietnutí prijatí protokol z Kjóta(2) dvomi americkými prezidentmi pripoja sa USA k zmluvnému obmedzeniu emisií plynov so skleníkovým efektom?

11. Bude si vaša rozpočtová a

finančná politika klásť za cieľ uviesť do rovnováhy extrémne vysoký deficit zahraničnoobchodnej bilancie USA? Skončujú USA so zakladaním svojho hospodárskeho rastu na špekulácii s úsporami a kapitálom iných štátov? Súhlasíte s účasťou na posilnení dozoru nad vysoko špekulatívnymi svetovými finančnými tržmi?

12. Je Charta OSN pre USA aj naďalej základom platného medzinárodného práva?

Zahraničná politika Spojených štátov sa od ich vzniku vyznačovala striedaním izolacionistických, imperiálnych aj internacionalistických tendencií, ktoré mali vždy aj rôzne dôsledky. Mnohí Európania považujú globálne unilaterálnu po-

litiku súčasného prezidenta za vyjadrenie imperiálnych túžob USA. No aj napriek tomu sme si zachovali vieru v demokratické inštitúty amerického národa. Pre nás Spojené štáty sú a zostanú svetlom slobohy a boja proti tmárstvu. Ale vieme aj to, že Západ nemôže vládnuť svetu už kvôli tomu, že USA reprezentujú ani nie 4% a ak pripojíme aj EÚ, predstavujeme sotva 12% svetového obyvateľstva... K dátumu, ktorý rozdelí toto storočie na dve polovice, nebudeme tvoriť ani 10% obyvateľstva planéty.

Dnes, hoci dôvera Európanov vo vodcovstvo USA sa zdá narušená, chceme sa držať atlantického spoločenstva. Ach, akoby sme chceli môcť opäť milovať USA. Lenže uvedomujúc si, že počas posledných 10 rokov sa nami Washington zapodieval iba vtedy, ak išlo o to žiadať vojakov alebo peniaze, stali sme sa skeptikmi.

V rovnakom čase sme si my Európania vedomí našej vlastnej slabosti. Naučili sme sa rozhodovať spoločne, ak ide o kritériá na udržiavanie našich lanoviek alebo hĺbku nádrží v našich ZOO, ale stále sme neschopní zísť ďalej od teórie, keď ide o vytvorenie spoločnej zahraničnej politiky pre EÚ. Je to preto, že očakávame veľa od amerického vodcovstva a že očakávame uvážené a multilaterálne vedenie od nového prezidenta USA predovšetkým preto, že sme presvedčení o životodarnej sile Ameriky.

POZNÁMKY:

(1) Helmut Schmidt, narodený r. 1918, v r. 1974-1982 kancelár NSR za SPD, v súčasnosti spoluvydavateľ v Nemecku najčítanejšieho týždenníka Die Zeit.

(2) Kjótsky protokol je protokol k Rámcovej zmluve OSN o klimatických zmenách. Priemyselne rozvinuté krajiny sa v ňom zaviazali znížiť emisie skleníkových plynov o 5,2 % počas rokov 2008-2012. Kjótsky protokol bol prijatý v decembri 1997.

TEODOR KRÍŽKA

Ostrôžka

Básnikovi Viliamovi Turčánymu namiesto vinša k životnému jubileu

*Zostal som len ja sám, len ja a štyri steny,
na stole Turčány: U kotvy, kniha básní
a v knihe ostrôžka, už roky vysušený
belasý nežný kvet poopletaný vlasmi.*

*Suchá byl' ostrôžky s kučierkou ako ťažká
hádanka, vložená spomienkou medzi riadky
na strane s veršami: „Prid' ešte, sladká triaška...“
Ach, môcť tak zavrútiť roky a túžby spiatiť!*

*V kozube horelo, po stene fľaša vína
kreslila klenby dúh, vitráže bielych chrámov.
Bola si nádherná a milovala si ma,
ako sa milujú anjeli - očami, srdcom, dlaňou.*

*Zázrak sa nekoná, nepoznám tajné heslo
na sny, čo ožijú, keď očarúva prítmie.
Vlastne je úžasné, že by to ani nešlo.
Že suchá ostrôžka ďalej len v knižke kvitne.*

S otvarko si dnes ešte všimne drobnú priehlbinku na ozdobnom kovaní stĺpa napravo od vchodu, kadiaľ sa smerom od kostola sv. Mikuláša vstupuje do parku na Hlavnej ulici v Prešove. Čas a opakované nátery ju takmer zahladili a spolu s ňou i spomienku na udalosť, ktorá sa na ňu viaže - na strelbu v marci 1939, pri ktorej sa na tomto mieste odrazila od kovu guľka.

Z archívu sa veľa nedozvieme: policajný spis označený ako „Incident v Prešove“ s pečiatkou „tajný“ odoslali súmou poštou do Bratislavy na prezídium policajného riaditeľstva. Viac prezradí mestská kronika a pamätníci, pokiaľ sú nažive alebo aspoň zanechali svedectvo. Ale najprv sa treba vrátiť do histórie.

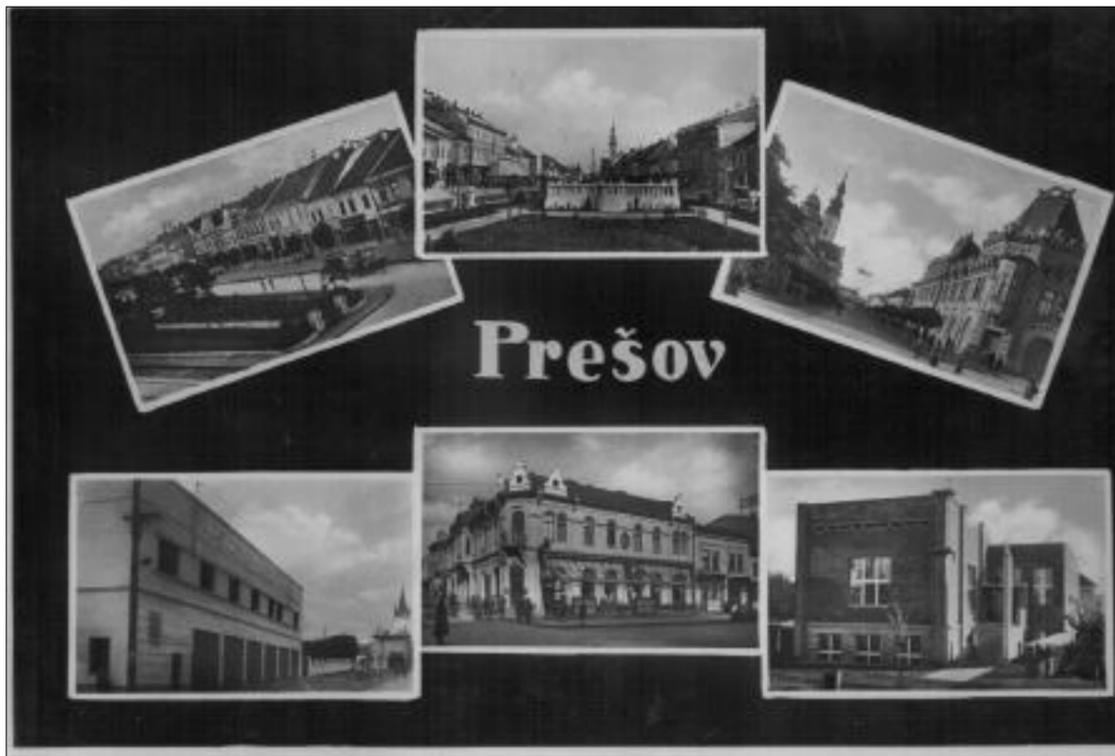
Keď na jeseň 1938 vyhlásili na Slovensku autonómiu, aj v Prešove sa tak ako všade na Slovensku ujala správa mesta Hlinkova slovenská ľudová strana, ktorá tri roky predtým vyhrala voľby. Ako jedno z prvých opatrení vydal vládny komisár Alexander Chrappa, dovtedy riaditeľ reálky, zákaz tunajšej pobočky komunistickej strany.

Napätie v dôsledku štátoprávných zmien vyvrcholilo 9. marca 1939, pol roka po mnichovskom diktáte - vtedy vláda generála Syrového vydala na podnet ministra obrany Eliáša rozkaz obsadiť Slovensko. Mohla si to dovoliť, pretože tu sa spod vplyvu novej moci vymykala už len jedna sféra: armáda. Slovákov medzi dôstojníkmi bolo v nej málo, alebo išlo napospol o stúpcov česko-slovenského štátu. Čo nasledovalo na druhý deň, o tom denník Slováčik písal: „Nočnou hodinou autami a vlakmi odkomandovali vojsko a četníkov na Slovensko.“ Obsadili verejné budovy, velitelia sa už deň predtým zmocnili verejnej správy a súdov.

Bez zvyšku vykonať príkaz z Prahy, ktorý česká historiografia označuje za legitímnu akciu právoplatnej vlády, sa podujala iba divízy generál Bedřich Homola, veliteľ VII. zboru v Banskej Bystrici. Hoci on sám nebol iniciátorom, udalosť vošla do histórie ako „Homolov puč“. (R. 1943 generála Homolu popravili nacisti za účasť v odboji.) Ibaže iniciátori nepočítali s odporom. V hlavnom meste prišiel počas strelby o život gardista Anton Kopal, jeho smrť sa, pravdaže, využila aj propagandisticky.

Strieľalo sa však aj na opačnom konci krajiny. Spomínaný denník, orgán HSES, referuje okrem iného o „zrážke medzi gardou a vojskom v Prešove“, ku ktorej tu malo dôjsť v sobotu 11. marca dopoludnia. Vojaci vraj strieľali dva razy, šiestich zasiahli ťažko, piatich ľahšie, napokon „okresný náčelník s veliteľom gardy sa zaručili za poriadok a pokoj“. Viac sa z tlaču, prinajmenšom ústrednej, nedozvieme, ba z časti nákladu ani toto nie, ak ho stihla vybieliť cenzúra. Ani zmienka o tom, že v Prešove, po strate Košíc druhom najväčšom meste na Slovensku, zatkli na príkaz divízneho generála Mézla celé vedenie Hlinkovej strany, že vojsko obsadilo budovu stanice a ďalšie objekty, že 11. marca vyhlásili v meste štátárium. Podstatne viac toho zaznamenal mestský kronikár.

„Hladina verejného života je prvý raz rozvlnená plagátmi či vyhláškami gen. Mézla, ktorý ohlasuje vojenskú diktatúru. Nič netušiaci Prešov žasnul. Nastolenie vojenskej diktatúry si nevedel nijako vysvetliť tým skôr, že

...zakročiť rázne a bezohľadne

Krvavý „incident v Prešove“ v marci 1939

večer predtým odzneli v bratislavskom rozhlas z úst novovymenovaného ministerského predsedu Karola Sidora utišujúce slová, z ktorých sa dalo usúdiť, že je všetko v poriadku. Bolo jasné, že ide tu o samovoľný krok vojenských pánov, ktorí neradi znášali vzrástajúci sa slovenský život a ktorí by radi obnoviť status quo. Videli sme však v tom aj bezradnosť, úkaz, že to v štátnom aparáte centralistickom povážlivo škripe, že pravá ruka nevie, čo robí ľavá a že vydávajú sa dvojaké smernice.

Úžas sa pomaly premieňal v pobúrenie, keď došli správy, že všetky dôležité objekty boli obsadené vojskom a že vedúci autonomistickí činitelia boli uväznení. Niektorí ostali v Štefánikových kasárňach pri mestskom ihrisku, ale vážnejšie prípady, osvedčených autonomistických vodcov poslali do väzenia až na Moravu. Večer po vydaní vyhlášky bolo slobodno na ulici sa zdržovať len do siedmej hodiny. Tlač a listová pošta bola cenzurovaná vojenskými cenzormi. Zato na druhý deň dopoludnia mala už po mestskej dlažbe tiecť krv.

Tú sobotu došiel Tomáš Murajda, študent reálky, do Prešova do školy ako zvyčajne vlakom z rodného Drienova. Zaraz postrehol, že sa deje čosi nezvyčajné. „Od školy sa k nám približoval zástup študentov. Vedeli sme, o čo ide, že slovenských predstaviteľov internovali na Špilbergu. Na čele protestného pochodu šli so zástavou starší, na terajšej Plzenskej ulici sa pripojili žiaci obchodnej školy. Aj pred evanjelickým kolégiom sme skandovali 'Poďte s nami', ibaže tam profesori zakázali žiakom účasť na pochode, aspoň nás teda povzbudzovali z okien. Aj okoloidúci sa pridávali.“

Kronikár sledoval z okna dramatickú zrážku, ku ktorej došlo pred mestským domom. Videl ako sprievod zastal pod balkónom a dožadoval sa, aby aj na radnici vyvesili slovenskú zástavu. Medzičasom sem však došla i vojenská hliadka zložená zo

štyroch vojakov a jedného poddôstojníka, ich veliteľa. Ten podľa kronikára zaraz začal šermovať revolverom, vojakom dal pokyn, aby sa pripravili k palbe a demonštrujúcich študentov vyzval, aby sa rozišli. V hurhaji, ktorý tu vládol, ho však ani nebolo počuť. Nato dal povel k palbe.

Čo nasledovalo, opisuje T. Murajda ako účastník aj očitý svedok takto: „Keď sme sa po ľavej strane parku dostali asi do prostriedku, zazreli sme oproti vchodu do Vajdičkovho obchodu zo desať-päťnásť kľáčiacich vojenských strelcov. Predné rady sa zastavili, spustili sme hymnu. Nato vojaci zasa pokľakli a len čo sa zástup pohol, ozvalo sa: Páľ! Padla salva, ale nik sa nevyľakal, neušiel. Zozadu sa ozvalo: 'To sú len slepé!' a začali sa odtiaľ tlačit' na predné rady. Zaznela ďalšia salva. Lenže teraz už podaktorí klesli na dlažbu, tiekla krv. Ostatní, aj tí, ktorých ranilo ľahšie, sa rozutekali, poskrývali sa po najbližších 'kapurách', bránach. My cezpoľní sme utekali k železničnej stanici. Do cesty sa nám však postavili vojaci, nemilosrdne, hlava-nehlava mlátili tých, čo sa nestihli prešmyknúť.“

Kronikár zasa zaznamenal: „Po prvom výstrele nastalo omračenie. Po druhom, keď boli niektorí študenti aj jedna žena ranení, dav sa rozpíchol. Ostal len chlapec asi 18-ročný držiaci slovenskú zástavu. Záchranne auto nato rozvážalo ranených do nemocnice. Toľko môžem podať z vlastného pozorovania.“

Podľa očakávania dočasní vládcovia mesta videli incident inak. Toto vyplýva z úradnej správy: študenti vyšších stredných škôl vedení nezodpovednými živlami sa vraj namiesto toho, aby šli do škôl, odobrali „v sprievode demonštrovať pred budovu mestského domu. Pri tom nezodpovedné osoby vykrikovali poburujúce heslá.“ Vojenská hliadka zasiahla, aby v súlade s vyhláškou, ktorú podpísal divízny generál Mézl, zabránila zhluknutiu. „Nezodpovední inšpirátori celej akcie“ nielenže neposlúchli,

ale vyzvali ju, aby sa vzdala, nato vraj dav na ňu zaútočil, takže „bola v krajnej sebaobrane nútená použiť zbrane. Pri tomto poľutovaniahodnom incidente boli poranení: Anna Minaričová z Prešova, Pod Kalváriou, 63-ročná. Mala odreninu na obličej spôsobenú pádom a na rtoch od guľky. Mária Revická z Prešova, Hlinkova ulica 79, 18-ročná, malé poranenie na zadnej čiastke tela. Rudolf Hönisch z Prešova, Hlinková ulica 59, 18-ročný, zlomenie nohy. Dezider Kúkol zo Soľnej Bane č. 9, 17-ročný, prestrelenie nohy, Ondrej Čontofalský z Prešova, Moyzsova ulica, prestrelenie nohy, Ľudovít Pramuga z Prešova, Záhrady 55, slabé prestrelenie nohy, Jozef Belas z Prešova, Krátka ulica č. 7, malé škrabnutie na nohe, Ján Šinal z Bartošoviec, 24-ročný, prestrelenie nohy, Viktor Zavila z Prešova, 17-ročný, zlomenie nohy.“ Inak si vraj hliadka nielen počínala podľa predpisov, ale mala na zreteli i „mladý vek a nerozvážnosť útočníkov“, keďže „všetky poranenia sú ľahkého rázu a do nôh“.

Vojenský veliteľ nielenže ani teraz nemienil ustúpiť, ale naopak, opätovne sa vyhrážal: ak bude treba, zakročí „s celou ráznosťou a bezohľadnosťou“. Mimochodom, hoci sa demonštrácie zúčastnili i príslušníci HG, veliteľstvo sa od nej distancovalo, vinnici vraj „budú hnaní k súdnej zodpovednosti“.

Pochopiteľne, vášne sa neutíšili, na konci týždňa vrelo v meste ako v úli. „Ale v hlúčkoch nestál nikto,“ pripomína kronikár, „lebo mestom chodili ešte stále vojenské hliadky, ba dokonca i jednotliví ozbrojení vojaci po korze. Bolo občas vidieť, ako uháňa ozbrojené auto alebo automobil s vojakmi a ťažkým guľometom na vidiek. Nikto nevedel nič naisto, rozšírila sa správa, že do Prešova má prísť ministerský predseda Karol Sidor, aby osobne vyšetril incident.“

„V pondelok sme šli do školy vystrašení,“ spomína pamätník T. Murajda, „najmä z mladších spolužiakov rýchlo vyprchalo hrdinstvo. Akurát

profesor Demeter prejavil s nami sympatie. Tiež by sa vraj bol pridral, ibaže toho dňa nebol v škole.“

Udalosti sa už však nedali zastaviť. Bezvýhľadný pokus udržať pokope, čo sa vlastne rozpadlo, demonštrovať silu aspoň vo východnej polovici štátu, keď už chýbala odvaha brániť ho na západnej hranici, ho iba urýchlil. V utorok 14. marca 1939 krátko pred 14. hodinou oznámil „poslanec a šéf propagandy Šaňo Mach radostnú zvesť, že máme samostatný slovenský štát,“ píše miestny denník Slovenská sloboda. Teraz už mohol uverejniť necenzurovanú správu o tom, čo sa vlastne stalo v sobotu. „Vojsko obsadilo rozhlas, poštu a redakciu Slovenskej slobody. Vojenský cenzor cenzuroval nám pravdivé úradné správy, ktoré prichádzali z Bratislavy. Nútili nás uverejňovať správy z Prahy, ktoré pusto cigánili, že Slovensko je šťastné a plesá nad náhlym obratom politických udalostí. Do krvi nás urážala táto cynická zlomyseľnosť.“

Noviny zároveň opísali zrážku pred mestským domom podľa výpovedí očitých svedkov. „Sprievod zostávajúci zo študentov a študentiek št. reál. gymnázia, št. učiteľského ústavu, št. priemyselnej školy, št. obchodnej akadémie, Vyššej hosp. školy a meštianky išiel od budovy št. uč. ústavu k reálnemu gymnáziu Vajanského, Francisciho ulicou na Hlinkovu ulicu. Cestou spievali slovenské pochody a vyžadovali prepustenie uväznených Slovákov. Ďalej prešiel sprievod pred budovu Ev. kol. gymnázia, kde sa spievala pieseň Kto za pravdu horí. Sprievod vzrástol až na 1500 študentov a študentiek. Zastavili pred sekretariátom HSES a dožadovali sa jeho otvorenia. Pred radnicou začali skandovať: 'Na slovenskú radnicu chceme slovenskú zástavu.' Vtedy začala vojenská hliadka bez vyzvania strieľať do davu „z diaľky asi 150 krokov... Všetko sa rozutekalo do brán a k parku. Jedna z ôsmich rán zasiahla starú ženu, ktorá ostala ležať v bezvedomí.“ Ranených, takmer napospol študentov odviezla sanitka do nemocnice. Pravdaže, novinár sa ta vybral za nimi.

„Našiel som tam iba sedem postelí na mužskom oddelení, dvoch už poslali do domáceho liečenia. Oktaván Ján Šinal sa snaží usmievať, aj keď mu bolesť znemožňuje úprimný smiech. O útočnosti, hovorí, nemohlo byť ani reč, veď okrem kníh sme v aktovkách nemali ničoho. Dezider Kúkol má poviazanú nohu od kolena až po pätu. Zavila Viktor má roztrieštenú kosť. O Čontofalský je obviazaný po pás. Strela vošla do jednej nohy a vyšla druhou. A takto ide ďalej.“

V tom čase sa však už mesto chystalo na oslavy. „Do krásneho vyzdobeného večerného Prešova prichádzali gardisti z okolia,“ zaznamenal kronikár. „Spolu s prešovskými zhromaždili sa pred bývalým pomníkom T. G. Masaryka a po zaspievaní piesne Hej, Slováci odišli do veľkej sály Čierneho orla na prvú oslavu slobodného štátu, Slovenskej republiky.“

Tak sa stalo, že vo všeobecnej eufórii, ktorá prepukla po vyhlásení samostatnosti, sa skoro zabudlo, aké dramatické udalosti jej predchádzali. V Prešove ich pripomínala už len stopa po odrazenej guľke, dôkaz, že sa nestrieľalo iba do vzduchu či do nôh. „Dlho potom sme sa na ňu ešte chodili pozerat,“ spomína dnes už neobytý pamätník T. Murajda.

ĽUDOVIT PETRAŠKO

(Dokpnčenie z 1. strany)

Podobne nim prešli ázijskí Huni a po nich rozličné germánske etnické a vojenské zväzy, až si ho aj s tými Slovanmi koncom 6. storočia podrobili divokí Avari. Práve avarská nadvláda vzbudila u týchto Slovanov odpor, ktorý pod vedením franského kupca Sama (niektoré pramene ho však zaznamenali ako Slovana) im pomohol zvrhnúť avarské jarmo. Bolo to už okolo roku 620. Vtedy si títo Slovania vyvolili Sama za kráľa. Samo im vládol dobrých 35 rokov a s nimi si podrobil obšiahle územie veľkej časti strednej Európy. Dokázal s nimi vytvoriť štátny útvar s takou vojenskou a hospodárskou silou, že mohol odporovať aj franskému kráľovi Dagobertovi a zvíťaziť na ňom roku 631 v povestnej bitke pri Vogastisburgu. Nečudo teda, že ho staré pramene označujú titulom kráľ a jeho štátne zriadenie vošlo do dejín ako Samovo kráľovstvo, ba aj Samova ríša.

Ak uvážime, že v európskom stredoveku základnými faktormi etnogenézy boli osobitná štátnosť a katolícka cirkevná organizácia, tak z toho logicky vyplýva, že za tých 35 rokov Samovho kráľovstva - čo vtedy znamenalo približne dve generácie - z tých pôvodných Slovanov sa následkom ich osobitnej štátnosti zákonito začal tvoriť slovenský národ. Práve v tom vidia niektorí historici európsku dôležitosť Samovej ríše, že dala podstatný impulz k etnogenéze svojich obyvateľov. (J. DORULA, 1996; D. TRÉŠTIK, 2001). Žiadne iné slovanské zoskupenie v stredoeurópskom priestore v tom čase nemalo také priaznivé spoločenské podmienky na vznik osobitnej národnej identity, ako to bolo u týchto našich Slovanov, ktorých preto aj odborná literatúra neváha označovať ako Praslováci (Urslovaken). Je totiž dostatočne vedecky zistenou skutočnosťou, že toto pôvodné slovanské obyvateľstvo, ktoré zaujalo široké územia pod Karpatským oblúkom až k Dunaju i ďaleko za Dunaj, usídlilo sa tu a zotrvalo bez prerušenia biologickej kontinuity až po našu súčasnosť. (T. ŠTEFANOVIČOVÁ, 1989). A územným jadrom Samovej ríše bolo s najväčšou pravdepodobnosťou územie dnešného juhozápadného Slovenska s prirahým Moravským Slovenskom. Preto nazývať slovanských obyvateľov tohto územného jadra Slovanmi s upresnením „starí“, ak ide o stredovekých obyvateľov Slovenska, je celkom prirodzené, logické a správne. Presne tak, ako je to bežne zaužívané, keď sa hovorí o hociktorom inom národe. Je priam úsmevné, ak tí istí autori, ktorí sa pohoršujú na slovnom spojení „starí Slováci“, hovoria a píšú o „starých Madaroch“, ktorí sem prišli najmenej o tristo rokov neskôr. A nebolo to ani homogénne etnické spoločenstvo, ale iba bojovný koristnícky zväz siedmich rôznorodých ázijských kmeňov, z ktorých len jeden mal názov podobný menu „Madar“.

Bol Svätopluk kráľom?

Kto protestuje proti kráľovskému titulu Svätopluka, iba obnažuje svoju hrubú nezalost' pomerne bohatej stredovekej dokumentačnej literatúry. Starí Slováci totiž, napriek tomu, že po smrti ich prvého kráľa Sama sa jeho ríša postupne rozpadla, prirodzene si zachovali nižšie vojensko-hospodárske správne jednotky, teda kniežatstvá. Veď Samo mal 22 synov, o ktorých budúcnosť sa podľa vtedajších zvyklostí musel postarať. Urobil to asi tým, že im pridelil časti svojho územia. Ale bol tam aj určitý druh šľachtického stavu, ktorý sa počas Samovho panovania musel vytvoriť z jeho centrálnych a lokálnych funkcionárov. Ba pravdepodobne medzi tými Slovanmi už aj predtým boli nejakí predáci, ktorí si ho - podľa viacerých prameňov - „vyvolili za kráľa“.

Takýto štátny útvar, akým bola Samova ríša, aj po nezvyčajne ťažkej kríze, akú mohla zapríčiniť smrť jej zakladateľa, nemôže zmiznúť bez stopy. Úspešne organizovaná spoločnosť sa ľahko nezriekne výhod, ktoré jej štátnosť poskytuje. Preto mnohí historici predpokladajú, že napriek doposiaľ nezisteným písomným prameňom o ďalšom osude Samovej ríše, veľmi pravdepodobne jej nižšie správne celky pokračovali vo svojej činnosti, aj keď ich západné pramene neregistrovali. Lebo v tom slovanskom ľude, ktorý zažil počas dvoch generácií výhody vlastnej štátnosti, muselo už vzniknúť vedomie toho, čo dnešná sociológia označuje výrazom „we groupe“ - zoskupenie MY, ako spoločenská jednotka, ktorá sa vedome odlišuje od všetkých ostatných podobných zoskupení. (J. DORULA, 1996). Asi už vtedy v našom jazyku vzniklo pomenovanie Frankov názvom Nemeck, Nemci. Avarská zápla-

Naše Slovensko v stredoveku

Tibor Kovalik: Svätopluk

va koncom 8. storočia taktiež prispela k upevneniu tejto identity. Bez tohto procesu by sa nedal vysvetliť fakt, že už začiatkom 9. storočia všetky zachované západné pramene zaznamenávajú na našom území nitrianskych, moravských, alebo jednoducho východných Slovanov, s ktorými v mnohých ohľadoch musela počítať aj mohutná Franská ríša. (T. KOLNÍK, 1971).

Ak západné pramene označujú starých Slovákov iba všeobecným názvom Slovania, tomu sa môžu čudovať iba tí, pre ktorých historický proces etnogenézy a jazykové zvyklosti rozličných národov sú netušenou záhadou. Veď ešte dnes, v 21. storočí, napríklad, iste 90 % obyvateľov Talianska, a teda aj najväčšia časť vzdelancov, vôbec nerozoznávajú medzi Slovincami, Chorvátmi, Srbi, Čechmi, Slovanmi, Ukrajincami, ale hovoria o nich bežne používa iba dejinami dávno prekonaný spoločný názov „Slavi“, teda Slovania. A tak je to aj v najväčšej časti iných európskych, tobôž ešte vzdialenejších štátoch sveta. Očakávať od franských či bavorských kronikárov presnejšie poznatky o ich východných slovanských susedoch je teda priam naivné. Ako to bolo v stredoveku zvyklosťou, rozlišovali tých Slovanov podľa zemepisnej orientácie vtedy známych vodných tokov, akými v našom prípade boli rieky Morava, Váh, Nitra, Hron, Tisa. Odtiaľ teda „moravskí Slovania“, „Nitrianski Slovania“ a pod. Keďže však vieme, že slovanské kmene, z ktorých sa vyvinul slovenský národ, v 8. a 9. storočí už osídlili celé územie medzi Česko-moravskou vysočinou a riekou Tisou, a v srdci tohto územia si vytvorili aj svoj štátny útvar, v 9. storočí nazvaný Morava podľa rieky, pri ktorej ležalo jedno z jeho jeho vládnych stredísk - vtedy totiž nejstovali „hlavné mestá“ v zmysle terajšieho významu - tak oprávnené môžeme tvrdiť, že to boli starí Slováci. Obnovený štátny útvar starých Slovákov vznikol tým, že sa spojili dve centrálna kniežatstvá - Moravské a Nitrianske - v jeden rozsiahlejší a silnejší celok, ktorý dostal názov podľa kniežatstva Moravského, ktorého vládca „vyhnal“ z Nitry tamojšieho vládcu Pribinu. Bol to celkom bežný spôsob, akým sa utvárali väčšie štátne zriadenia v tom čase. Rozdiel bol iba v tom, že podobné zlučovania sa spravidla realizovali vraždami najbližších dynastických príbuzných, ba neraz aj celých ich rodov - ako to bolo vo vtedajšej Bohémii - zatiaľ čo slovenský Mojmir sa obmedzil iba na „vypovedanie“ Pribinu z jeho kniežatstva.

Toto zväčšené Moravské kniežatstvo napriek určitej závislosti od Franskej ríše dokázalo svojbytnú životnosť, takže už v šesťdesiatych rokoch 9. storočia jeho vládca Rastic nadobudol postavenie medzinárodného subjektu. Udržoval styky tak s Franskou, ako aj s Východorímskou ríšou, ba aj s vtedy najvyššou duchovnou aj politickou mocou, ako bola všeobecne uznávaná autorita Rímskeho pápežstva. Nevieme presne, ako sa tituloval, ale v súdobých prameňoch je označovaný

ako vojvoda, knieža, ale tiež ako kráľ. Tak už v roku 855, keď franský kráľ Ľudovít Nemeck s veľkým vojskom ťiahol proti Rasticovi, západné kroniky zaznamenali, že ťiahol „proti Rasticovi, kráľovi Moravanov“. (Toto slovné spojenie sa nachádza najmenej šesťkrát v štyroch rozličných prameňoch.) Netreba sa čudovať, že v iných západných prameňoch ho označujú aj inými titulmi, ako „regulus“ (menší kráľ), alebo knieža či vojvoda. Franskí vládat' sa snažili potlačiť mocný štát, ktorý sa upevňoval na východe ríše, preto sa aj ich kronikári usilovali znižovať postavenie jeho vládcov. Ale ešte aj keď východofranský kráľ Karolman v roku 871 dostal do zajatia Rastica, niektoré pramene zaznamenali, že zajaľ „Rastica, kráľa Moravanov“.

To isté platí teda aj o najvýznamnejšom a naobávanjšom vládrovi starých Slovákov, akým bol bezpochyby kráľ Svätopluk I. Najmenej od roku 869 pramene bežne hovoria o kráľovi Svätoplukovi a o Svätoplukovom kráľovstve. Významný moravský historik a jeden z nautnávanejších znalcov stredovekých dejín Lubomír E. Havlík napriek svojej pročeskej orientácii k roku 869 objektívne zaznamenal: „Panství či království Svätoplukovo, vlastně úřední knížectví pod svrchovaností Rostislavovou, zachovávalo si v rámci velkomoravské diearchie dlouho zvláštní postavení.“ A vydal o ňom aj celú knihu s titulom: Svätopluk Veliký kráľ Moravanů a Slovanů (Brno 1994). Ako sme povedali, pod „Moravanmi“ sa vtedy nemohol rozumieť iný slovanský národ ako Slováci, le-

bo všetky pramene už jasne rozlišujú medzi našimi západnými susedmi Behaimi, Behemi, medzi severnými Poloni, Polani, a medzi starými Slovanmi, ktorých označujú ako Slavi, Sclavi Marahenses. Havlík správne rozlišoval medzi starými Slovanmi, ktorí vo svojej etnogenéze prešli o dobré storočie svojich slovanských susedov, ktorých si Svätopluk vojensky podrobil, takže týchto ešte zhmul pod názvom Slované. Preto popierať Svätoplukovi titul kráľa, a to kráľa starých Slovákov, je v úplnej protive s dokumentovanými historickými faktami. Kráľ Svätopluk I. Veľký bol takým panovníkom, že Moravu starých Slovákov zmenil na ríšu s rozlohou najväčšej časti strednej Európy, ktorej rozpätie počas jeho vlády išlo od krajiny lužických Srbov až po Vislu, Tisu, Sávu a dnešný Belehrad.

Z toho vyplýva, že nielen každý Slovak, ale aj každý historicky dostatočne informovaný človek nielen môže, ale ak chce byť objektívny, musí hovoriť a písať o starých Slovanoch a o ich slávnom kráľovi Svätoplukovi I. Veľkom.

Poznámky:

1. Údaje z mnohých encyklopedických diel som publikoval v krátkych monografiách: *Odkedy sme Slováci? Pôvod Slovákov a kresťanstvo a Kedy sme vstúpili do dejín? K otázke začiatkov slovanských dejín*. Bratislava, Lúč, 2006.

2. *Pozri heslo Slowakei*, in: *Lexikon für Theologie und Kirche, Freiburg i. Breisgau, 1999, zv. IX, s. 669*.

3. *Toto jeho správne meno dokazuje, že bol rodom Slovak, lebo keby bol Čechom alebo Poliakom, musel by sa volať Rostic, Rostislav*.

4. *Magna Moraviae fontes historici I*, Brno 1966, s. 101.

MILAN S. ŠURICA

Kosovská tragédia

Ale vráťme sa späť ku Kosovu. Zdá sa, že jeho tzv. nezávislosť je napriek všetkým protestom Srbska, Ruska a Číny neodvratnou realitou. Akú budúcnosť má však tento malý štát uprostred Balkánu? Na jeho čele stojí už spomínaný premiér Thaçi, ktorý podľa slov istého novinára v záujme svojej kariéry neváhal ísť cez mŕtvolu. Thaçi sa v rokoch 1993-1996 „preslávil“ teroristickými akciami proti juhoslovanským úradom, za čo bol okrem iného súdom v Prištine odsúdený na desať rokov, je známy ako jeden z veliteľov „oslobodzovacej armády UČK“ ako aj organizátor ilegálneho obchodu zo zbraňami. Svoj hviezdny vzostup zažil počas neúspešných rokovanií na francúzskom zámku Rambouillet pod záštitou NATO vo februári-marci 1999, keď ho ako člena kosovsko-albánskej delegácie srdečne vitala ministerka zahraničia Madeline Albrightová. ňou inštruovaný opakovane odmietal akýkoľvek kompromis so srbskou stranou. Stojí za to pripomenúť, že rokovania medzi predstaviteľmi kosovských Albáncov a juhoslovanskou delegáciou v Rambouillet stroskotali v dôsledku požiadavky NATO umiestniť na celom území, teda nielen v Kosove ale aj v Srbsku vlastné jednotky, s čím žiadny suverénny štát nemôže súhlasiť. Thaçi sa ešte ako študent Prištinskej univerzity stal vodcom albánskeho podzemného hnutia, ktoré sa z albánskeho podsvetia usilovalo o zjednotenie všetkých území obývaných Albáncami. Zdá sa teda, že absurdná existencia dvoch štátov jedného etnika, nezostane nadlho realitou; albánske zástavy, ktoré vejú od 17. februára v uliciach Kosova napovedajú tomu, že v budúcnosti by k takému zjednoteniu mohlo prísť. Výsoká, vyše 50-percentá nezamestnanosť, ktorú zhoršuje vysoký demografický prírastok, neexistencia právneho poriadku, ktorú otvorene priznal zvláštny splnomocnenec EÚ pre Balkán, rakúsky politik Erhard Busek, primitívne školstvo a katastrofálna situácia v oblasti zdravotníctva nedávajú príliš veľké nádeje do budúcnosti. Zdá sa, že jedinou obživou zostáva obchod s drogami, bielym mäsom a popredné miesta. Je zaujímavé, že niektoré neduhy, týkajúce sa hlavne nevyjasnených vlastnických vzťahov spojených s ťažkosťami v oblasti podnikania, sa nepodarili aspoň čiastočne odstrániť ani správou OSN, ktorá sa skôr pridržala konzervatívneho postoja a nastolené problémy vôbec neriešila! Vytvára teda otázka efektívnosti takýchto medzinárodných protekto-

rátov, ktoré daný stav len konzervujú a neprispievajú k jeho ozdraveniu. Takisto budúcnosť nepočítajú asi 120 000 srbského etnika na severe krajiny je viac než otázna. Frázy o zachovaní multietnicity Kosova, zaznievajúce z úst amerického prezidenta, sú v danej situácii skôr výsmechom ako príslubom pre tých Srbov, ktorí sa napriek všetkým problémom rozhodli neopustiť svoje domovy. Samotné OSN ako aj jednotky KFOR, ktoré sa v spomínané prizreli z 10. júna 1999 zaviazali umožniť všetkým srbským utečencom návrat do ich vlastí, práve v tejto otázke zlyhali na plnej čiare. Faktom je aj to, že po zuby ozbrojené jednotky KFOR sa nečinne prizreli na do neba volajúce ničenie starodávnych srbských kláštorov a kostolov - tohto jedinečného dedičstva srbského pravoslavia - radikálnymi kosovskými Albáncami, ktoré sa vo veľkej miere udialo až po skončení bombardovania Juhoalávie NATO na jar 1999! (Všetky tieto škody sú podrobne zdokumentované v obrázkovej publikácii, ktorú spolu so srbskou pravoslavnou cirkvou vydal aténsky exarchát.) Dlhodobý rakúsky košepodent ORF pre Balkán Christian Wehrschutz priznal vo svojej reportáži, že nádeje na uznanie nezávislosti Kosova zo strany kosovských Srbov sú veľmi nepravdepodobné, otázne teda zostáva aj budúce spolužitie týchto dvoch etník.

Svojvôľa, akou západné mocnosti pristupujú k riešeniu háklivých problémov národnostne, kultúrne a nábožensky rôznorodého Balkánu, ktorej dôkazom je až príliš jednostranný protisrbský postoj počas celého obdobia od konca studenej vojny, akoby sa v dejinách neustále opakovala. Minimálne od konca 19. storočia po nacistické veľkolepé plány o „novej Európe“ spojené so svojvoľnými zmenami hraníc vyvolávajúcimi opätovné napätia a konflikty sa Balkán znova a znova stáva stredobodom veľmocenských záujmov nerespektujúcich osobitosti tohto jedinečného regiónu. Hlavnú vinu za vyostrenie etnických nepokojov a ozbrojených konfliktov nenesú ani tak samotné balkánske národy, ako práve svojvoľné a nespravodlivé zásahy veľmoci, ktoré sa nanovo dejú priamo pred našimi očami. Napriek tomu treba dúfať, že spravodlivému riešeniu medzinárodných problémov na základe temer štyristo ročných medzinárodnoprávných predpisov sa v budúcnosti opäť dostane zadosťučinenia.

BEĀTA KATREBOVÁ-BLEHOVÁ

Súdruh Brežnev

V tú jar sa príroda prebúdzala včas. Bola jednou z posledných v gubernii. Naše školské poličko bolo ako po každý rok neobrobiteľné, lebo po ňom stekala voda, ktorá aj tak už dávno zmyla všetok humus a odniesla ho záhradkárom v okolí školy. My sme museli vykonávať dvojhodinovku „práce na pozemku“ na holých skalách. Ale aj tak to bolo jedno, lebo to, čo sa nechtiac urodilo, vždy predčasne zožali naši rómski susedia zo Sekierskej doliny. Treba podotknúť, že naša škola mala čisto ženské vedenie a tak my, učiteľia-muži, zriedkavý to zjav na školách, sme mali aké-také výhody. Hodno ešte spomenúť, že po čase sa pre naše zariadenie ustálila prezývka „škola u troch pé“. Nemyslelo sa tým nič neslušné, lebo súdružka riaditeľka bola Pavlínka. Zástupkyne sa volali síce Ivona a Mária, ale ich priezviská boli na „P“. Naším žiakom to však vôbec nebránilo v tom, aby sa známe symboly občas neobjavili na sklenných dverách školy. Takže školník mal vždy poruke flaštičku s acetónom, aby nebodaj pravda nevyšla najavo...

Ale nie o tom som chcel dnes písať. Ako jeden z mála mužov na škole som si mohol sám stanoviť, čo budem robiť na takých, v našich pomeroch nevyučovateľných predmetoch, akými boli práce na pozemku. Zjari som sa vybral s triedou piatakov vždy, keď to len počasie dovolilo, na dve hodinky von. Našli sme si miestiečko neďaleko ruských kasární, zakladali sme si tam ohník a opekali slaninu. Postupne sa „pozemky“ stali najobľúbenejším predmetom.

- Ako to len robíš? - nestačili sa čudovať kolegyne.

- To viete, pedagogické majstrovstvo... - odvetil som s úsmevom.

Naše miestiečko poblíž kasární sme nazvali Červené námestie. Od plotu kasární bolo oddelené hromadami starých dosák, paliet a rôzneho odpadu. Celá tá kopa haraburdia pripomínala monumentálnu stavbu, a tak sme ju nazvali Kremľ. Ako sme tak raz opekali, všimli si niektorí chlapci z triedy, že sa tu pravidelne objavuje nevedný vtáčik, ktorý sa volal podľa môjho vedomia ľudovo trasoritka. Posedával, nervózne vypiskoval, behal po výklenkoch Kremľa. Keďže som presne nevedel meno vtáčika a nechcel som sa zhodiť, pomenovali sme ho svorne súdruh Brežnev. Postupne sme sa s ním zblížili a ani sa nás tak nebál. Keď súdruh Brežnev na dlhšiu dobu zmizol, deti dostali oň strach. Ja som už tušil, kde asi je. Pochopil som, že si súdruh Brežnev niekde pod doskami Kremľa plní svoju materskú povinnosť. Nakázal som deťom, aby sa správali s rešpektom, a nech potichu prehládajúvajú zákutia Kremľa. Až naraz dobehla vzrušená Janka, až jej tak vrkoče skákal. Všetky deti leteli za ňou:

- Súdruh učiteľ, súdruh učiteľ, už to máme. Súdruh Brežnev sedí na vajciach.

Dotiahli ma na to miesto. A ozaj, naskytl sa mi prekrásny objav. Našuchorený, vyjavený súdruh Brežnev na mňa civel ani nie z metrovej vzdialenosti v ledabolo upravenom hniezde. Aj sa skoro podobal. Nad očami čierne oblúky, široké líca, pootvorený zobák... Napadol ma vtedy nechtiac ten vtíp, keď sa jeden pýtal, prečo má súdruh Brežnev toľko mikrofónov, keď reční.

- To je len finta, povedal ten druhý - zapnutý je len jeden a z ostatných mu prúdi kyslík...

Večer mi volal s priduseným smiechom priateľ policajt, ktorý mal v susedej triede syna, že vraj sme objavili súdruha Brežneva aj s vajcami. Prebehlo mi vtedy myslou, že by som mo-

VOJTECH CZOBOR

Posledný emigrant

Narodil som sa 20. 2. 1943. Matka tvrdí, že bola búrka. Životom som sa zocal pretĺkať v krásnej dedinke, perle Malých Karpát - Smoleniciach. S priateľom Jožom sme prevrtavli okolie a narážali na nevybuchnuté míny, priepasti a snivali o objavení jaskyne. V miestnom kostole som začínal miništrovať s pánom farárom, čo si farbil vlasy. Otec bol nezna-boh, chodil do kostola, len keď mu priháralo (zdravie a pod.). Matka zasa bola fanatik a nútila ma na rozhovory s kňazom na duchovné témy. A tak som vyrastal v napätí. Vcelku som bol rád, keď som odisiel na FFUK do Blavy (predtým ešte gymnázium v Trnave). Nedokončil som a osud ma zavial do Martina a do Banskej Bystrice, kde som skončil PF, ruský jazyk-hudobná výchova. S mojím spolubývajúcim a

kamarátom Ivanom Laučíkom, ktorý zbytočne písal perfektné básničky, lebo komunisti mu ich nechceli uverejniť (nerozumeli im), som pričuchol k literatúre a poézii. Čoskoro som sa dostal do konfliktu s proletárskymi ideológmi aj ja, a tak sa moja kariéra skončila písaním textov na pesničky v sobášnej sieni zvolenského zámku. Po mojom bezcieľnom učiteľovaní na Považí, na Záhori a na Pohroní som skončil ako robotník v Nemecku. Emigroval som s rodinou 17. 11. 1989. Posledný emigrant republiky. Práve v tieto dni som si vyslúžil v Nemecku dôchodok. Teším sa krásnemu slnečnému februárovému dňu a po večeroch pozerám slovenskú televíziu...

Ubstadt-Weiher 26. 2. 2008

hol byť aj opatrnejší. No spádu udalosti sa už nedalo zabrániť.

Postupom času sme zbadali, že súdruh Brežnev nosí s veselým štebotom do hniezda rôzne mušky a červíky. A tak prišiel deň, keď sa pokúšali štyri krásne trasoritky nemotorne opúšťať hniezdo. A práve v tom nebezpečnom období začali nejakí ošarpaní, machorkami páchnúci vojačikovia rozoberať Kremľ. Dosky sa postupne zosúvali a po hniezde sa len tak zaprášilo.

O osude Brežnevej rodinky sme dlho nič nevedeli. Janka a niektorí ostatní žiaci chodili denne na Červené námestie. Až raz neskoro v lete pribehli za mnou v teplý podvečer domov a v krabici od topánok mi priniesli súdruha Brežneva so zlomeným krídlom. Poskakoval vraj po Červenom námestí, nebol problém ho chytiť. Čo ako sme ho ošetrovali, zdochol. Zabili ho jeho vlastní vojaci... Aká symbolika, pomyslel som si.

Pochovali sme ho pod múrmi zburaného Kremľa. Chodili sme na Červené námestie často. Červené námestie so zdochnutým súdruhom Brežnevom a bez Kremľa už stratilo svoju slávu... Na drôtenom plote veselo štebotali štyri krásne dospelé trasoritky. Jedna bola veľmi aktívna a pohyblivá.

- Viete čo, deti? Bude sa volať jednoducho Gorbi.

A tak deti rozšírili po škole fámu, že súdruh Brežnev sice zdochol, ale Gorbi je živý, zdravý a plný elánu. Málokto chápal, čo to trieskajú...

Nevedí, pomyslel som si a bolo mi fajno.

Medvedie labky

Vychudnutý ruský vojačik so šikmými očami strážil „sklad“ materiálu v lese neďaleko Sliacha. Bol to iba ostatným drôtom ledabolo ohraničený priestor bez kolíkov. Preto tie úvodzovky. Kolíky nahrádzali vymierajúce buky, lebo tam bolo všetko možné, čo „vterkinovci“ dočasne nepotrebovali: Sudy a kanistre s vytekajúcimi chemikáliami neznámeho zloženia, rôzne pokrivené zvyšky kovového materiálu, kryty kabin z lietadiel a podobne. Ale boli tam aj dva baly novučičkého drôteného pletiva, ktoré by sa boli sakramentsky zišli na oplotenie mojej záhrady, ktorú som si kúpil na pôžičku z ROH. S kamarátom policajtom sme rozmýšľali, ako ich získať. V každom socialistickom štáte predsa platilo heslo: „Kto nekradne, okráda svoju rodinu“. Na základe toho sa snáď dohodneme.

V ten podvečer mal vojačik samopal zapichnutý hlavňou (!) do zeme a driemal opretý práve o inkriminované baly s pletivom.

- Zdravstvuj - (bol som učiteľ ruštiny).

- V čom delo? - prebral sa vojačik.

V krátkom rozhovore sme pochopili, že v sklade už bolo množstvo zaujímavého materiálu a on bol poverený v skutočnosti nie jeho strážením, ale recyklovaním. Cenu si určoval sám a mal aj svoje špeciálne pravidlá. Spočívali v tom, že k vybranému tovaru si záujemcovia museli zobrať aj niečo totálne nepotrebné. Nám teda prišiel dve asi trojmetrové hrdzavé železné rúry, z ktorých kvapkalo zapáchajúce svinstvo. Cena nebola vysoká: Dvoje „bé-

odbočil. Zostali sme s kamarátom policajtom odkázaní na seba. Pridali sme. Ale aj tak nás videla (a spoznala) kopa ľudí. Ako dodatok, na križovatke pod zámkom pravdaže prísne bltko červené svetlo. Kamarát policajt to stihol. Ja som však musel skočiť na brzdu, lebo od stanice sa rútil autobus MHD, ktorý práve mieril na sídlisko, kde som býval. Fiatka bleskove zastala. Čítil som však, že baly na mojej streche chcú pokračovať ďalej. Zadné kolesá nadleteli a nahnité motúziky

téčiek“. A to nás ešte za dobrý kšeft ponúkol smradlavou sušenou rybou, ktorú vyťahol z hlbokých útrobov tašky, kde mala byť pôvodne maska...

Z lesa vychádzal zaujímavý sprievod: Vpredu policajná lada a za ňou poľská fiatka šeststovka. Na jej streche priviazané dva obrovské baly pletiva. Oboje dveri otvorené dokorán a cez sedadlá po šírke prestrčené špinavé rúry. Ja som si cez ne prehodil „Komsomolskuju pravdu“ a učupil som sa na zvyšok sedadla. Presahovali sme stred vozovky, ale kamarát policajt tvrdil, že to nevedí a zapol modrý maják.

Na ceste pred Zvolenom sa pred nás dostal starý Húska s jediným kónským záprahom v meste. Poznajú ho iste vtedajší školáci, lebo hrával vždy na deň svätého Mikuláša deda Mráza pre mestský dom pionierov. Pomaličky sa za nami začali zhromažďovať autá. Ani veľmi netrúbili, lebo mali zábavu z toho krásneho sprievodu. Ešte správnu hudbu, pomyslel som si, a paródia na záverečnú scénu z „Petra a vlka“ ako vyšitá...

Neďaleko bola križovatka, ktorá viedla k Zberným surovinám. Rýchle som zastal, vystrčil spod zadku špinavé rúry a hodil na kraj cesty. Tam si ich známy ujo, čo chodí celý deň po meste s hrkotajúcim vozíkom, isto nájde a speňaží.

Naštastie Húska býval na začiatku mesta, hneď za mostom, a tak čoskoro

bez problémov poodlietali. V nasledujúcom momente ležali baly pletiva pekne zrovnané nehybne pred mojim autom na asfalte. Nárazníkom sa ich zľahka dotkol škripajúci autobus. Ticho. Ale iba na moment. V autobuse sa rozhostila pohoda, skoro všetci ma poznali... Vtom sa spo-

za križovatky dorútil kamarát policajt s blikajúcim modrým majákom, ktorý všetko z druhej strany pozoroval:

- Súdruh vodič! Vaše doklady a doklady o zakúpení materiálu, ktorý veziete, - dusil smiech.

Ľudia medzitým vyšli z autobusu. Svorne odpratali pletivo na kraj cesty.

- Nebojte sa, súdruh učiteľ, veď sa predsa nič nestalo... - zlostne pozerali na kamaráta policajta, ktorý medzitým uzavrel križovatku, v ktorej strede stála bizarná fiatka s roztvorenými dverami ako lietadielko zo Saint-Exuperyho kresbičky.

Na prebratie celého príbehu sme sa zišli večer v byte okresného náčelníka, ktorý sa o incidente prirodzene dozvedel. Učil som mu syna, a tak bol tiež kamarát. Posedenie prebiehalo v priateľskom ovzduší, vypili sa dva-tri gruziňáky. Situácia na križovatke sa prebrala len okrajovo. Všetko v pohode. Náčelník sa nám pri odchode pochválil svojim vyznamenaním, ktoré dostal priamo z rúk súdruha Husáka: Plaketou, na ktorej bola polovička hlavy Klementa Gottwalda. Moja žena ju zobrala do rúk, obrátila na druhú, dutú stranu a poznamenala:

- Dali by sa v nej robiť medvedie labky.

Náčelník zmeravel a inštinktívne siahol po mieste, kde máva zbraň. Chvalabohu bol v župane. Že to myslel

vážne, pochopili sme až vo výťahu, v ktorom sme sa v zlomku sekundy ocitli. Bola to strašná urážka. V duchu som si to zovšeobecnil: Čo tam po dopravných nehodách alebo rozkrádani, keď ide o česť súdruhov...

Z dvoch-troch gruziňákov sa nám motala hlava. Bola však noc a áut bolo málo. A kamarát policajt išiel pred nami s blikajúcim modrým majákom.

Sobáška

Na zánovnej škodovke, ktorú sme si kúpili (pravdaže na pôžičku), plesli dvere. To plesnutie malo taký typický zvonivý zvuk. Netušili sme, že to bude ich posledné plesnutie. Bolo už prítmie a v spätnom zrkadle som zarezal rútiaci sa nákladčák. Vysoko svetlú, hneď som vedel, že je to jedna z tých ruských vojenských prišer.

Ani som sa nenazdal a zacítil so tupý náraz. Zvrtilo ma a moja škodovka sa zakliesnila prednou časťou do zábradlia nadjazdu. Plechová prišera mi rozpárala zadný blatník a dvere a vbehla do protismeru. Tam narazila do zelenej lady. Hrmost, škripanie, sklo. A potom ticho.

- Skoľko mjortvych? - spýtal sa cynický ruský veliteľ VAI-ky (vojenská autoinspekcia), ktorý tam bol neuveriteľne rýchlo. Keď videl, že sme sice všetci v šoku, ale žijeme, celý spokojný odišiel.

Ešte viac som si v tej chvíli uvedomil, ako ich neznámam... A spolu s nimi všetkými, ktorí im prislúhovali.

Najbližšiu sobotu sme išli teda do sobášky na zvolenskom zámku mestskou dopravou. Pozreli sme si „program“ a ako šiesta v poradí mala byť svadba ruského vojaka s nevestou Matildou Šarközyovou. Hneď to bolo jasné, aj keď dnes sa môže Šarközým volať i špičkový francúzsky politik...

V sobáške pod radiátorom bola diera, z ktorej zvykli vymaširovať potkany. Ktosi ju zakryl tehľou. Ja som vždy vravel, aby to zacementovali, lebo raz príde k trapasu...

Keď malo dôjsť k inkriminovanému sobášu, vošli dvaja: on a ona. On, celkom vzhľadný Ivan, ktorému sa zrejme nazad k Nataše veľmi nechcelo, ona, škaredá, pokrívkačujúca Matilda s okuliarmi ako popolníky.

Bolo jasné, že to bol jeden zo sobášov na dohovor. Nemali rodičov ani svedkov. Nevadí.

Recitátorka odrecitovala kúsok básničky a postavila sa za ženicha ako jeho svedkyňa. Ja som začal čosi spievať, no organista Zdenko, starší pán, keď videl, čo sa deje, skryl sa za notový stojan a začal dusiť smiech, až mu slzy padali. Odrazu nahlas kýchol. Ruky mu vyleteli do vzduchu a spadli na klávesy niekde úplne inde ako mali. Tým pádom som podišiel za nevestu ako jej svedok. Cestou som nohou odsumul tehľu pod radiátorom.

Zdenko hral Bachovu tokátu. Keď podpisovali zápisnicu, zbadal som, ako sa spod radiátora bojazlivo vystrkuje sivá hlávka. Po honosnom koberci sa váľali omrvinky z koláčov a viedli až k „oltáru“. Krásny exemplár sa vybral po sladkej cestičke. Prišiel k nohám nevesty a začal jej obhrýzkávať odpadové české šteklače, kúpené v ruskom obchode.

Odrazu sa ozval vresk kolegyne recitátorky. Matilda zvrieskla tiež, i keď nevedela, o čo ide, lebo k nohám nedovidela. Nastal totálny chaos, sobáška sa premenila na arénu. Výkriky, do toho Bach a my sme spoza dvier prípravky s pocitom sladkého zadostučenia sledovali to divadlo.

- Ja som ho videl od samého začiatku, povedal so šibalským úsmevom na tvári Zdenko, - no hral som jemne, aby sme ho nevyplašili...

Bager

Už ako zreých učiteľov nás súdruhovia vojaci zavolali na sústreďenie. Aby sme zaktivovali naše vedomosti a poučili sa o nových nebezpečenstvách, číhajúcich z atómových strelníc západných imperialistov. Na každé školenie prišiel aj nejaký súdruh „Vterkin“. Tak sme volali sovietskych dôstojníkov podľa známej vety: Jmenuji sa Vterkin a budu u Vás bydlet.

Na začiatku trojdňového školenia vždy rozdali písanky, ktorých stránky sme museli očislovať, prepichnúť na dvoch miestach, zviazať šnúrkou, mašličku šnúrkou prelepiť lepiacou páskou a razítkom útvaru nám ich zapečatili. Naše poznámky vraj budú prísne tajné a po každom dni školenia ich večer musíme odovzdať do trezoru. Prvý deň sme to aj „provedli“. Na druhý deň sa už písanky odovzdávať nemuseli a pri odchode zo školenia nám ich dali domov.

Moja dcéra sa potešila. Vymalovala nakreslené americké rakety rozmiestnené na území NSR namodro, opatrla ich očami, ušami a nosom a pod hroty im kreslila červené pionierske šatky...

No jedno školenie sa premenilo na ešte krajšiu frašku. Zavolali nás do kasárni na Bakovu Jamu. Suverénny Vterkin, tentoraz major, nám premietal nejaký mykavý 16 mm film o náročnom výcviku vojakov s písmenami CA na výložkách. Za oknom dotváral kulisu filmu bager, ktorý rýpal na dvore kasárni akýsi kanál a z miesta, kde býva výfuk, sa ozýval ohlušujúci buchot, šlahali plamene a valili sa kúdoly smradľavého dymu...

Spali sme v izbách kasárni, kde jediným zdrojom zábavy bol „dróťák“, vysielajúci program Bratislavy. V ten deň však spomínaný bager urobil svoje. Prečítal kábel drôtového rozhlasu, vedúci z pošty do kasárni. Repráky s jedným gombíkom v prostriedku zamĺkli...

Nastal večer. Okolo pol desiatej zrazu „dróťáky“ akýmsi divom ožili. Hudba bola o poznanie tichšia, no išiel jeden americký hit za druhým. My, čo sme vedeli, že napríklad v hodinovej Zákrute sa mohla odvysielať len jedna alebo dve západné pesničky, sme sa nestačili diviť. A keď sa hudba prerušila a zaznel vtip o americkej rakete SCAT, ktorá klope v noci na okno na 7. poschodí jedného zo zvolenských činžiakov a slušne sa pýta zdesených bývajúcich: „Prosím Vás, nemohli by ste mi povedať, kade sa letí na Sliac?“ (Pre nezalých dejín okupácie, na Sliaci bola silná vterkinovská posádka...), tušili sme všetci, o čo tu beží a začali sme spolupracovať. Hlásateľ, ktorého hlas sme medzitým už spoznali, nás vyzval, aby sme vyšli na balkóny a zaspievali „Od Dunaja k strmým štítom Tatier“. Ďalšia úloha bola vyhodit' kus horiacich novín z okna. Potom vyliať za vedro vody.

Keď už úlohy začínali byť nebezpečné a príliš protištátne, zazreli sme, ako sa z mesta blíži hore kľukatou cestou gazík s infračervenými svetlami. V tom momente všetko stíchlo. Súdruhovia absolventi hlboko spali pod drapľavými dekami. Iba kolega Ivan, zaliaty studeným potom, zvieral v posteli pod bruchom svoj magneták značky Sonet-duo, mikrofón strčil do topánky a káblík, ktorým ho spojil so zástrčkou rozhlasu po drôte, si omotal na ruku pod pyžamom. Ráno, pravdaže, nik nevedel o ničom... Iba opustený bager značky „bielorus“ sa usmieval popod reflektory. Bola krásna sobota.

Neskôr sme sa dozvedeli, že veliteľ kasárni dostal „dútku“, lebo počas nočných „výtržností“ protisocialistických živlov nebola z veliteľského zboru v kasárňach ani noha. A tak sa mohli súdruhovia učiteľia zahrať na výmyselných žiakov...

Čo hned' i skúpo

Tma plná černe.

Noci počerné.

No pokoj v duši

s rokmi rozmernie.

Dni plné šera.

V oku príšera

dávno sa darmo

svetu vyšciera.

Prísvit svet farbí
s láskou do chval'by.

Čo hned' i skúpo.

Dvorne? Bodaj by!

Sen z vetra bdie

Vraj mávam v noci

hrôzostrašné sny.

Ráno však

nevím o nich.

Noc

mojím vnútrom nevládne.

Sen záveterný

nie je

nadnesný.

Na stranu chvíľ sa kloní,

čo nie sú

vôbec priehľadné.

Ale sen z vetra

bdie

a povznáša.

Ten snívam jednostajne.

Lebo má krídla

z pápera.

Rána

zakaždým tiene rozplašia,

zaistia

v neroztvárne.

A zbudia

pieseň na perách.

To kozmos je môj chotár

Na celú šírku dlane

prestieram dial'avy.

A ukotvujem kroky

do šlopca stien.

Len oči rozoslané

do končín pátravých,

do tiesňav prehlbokých

odklopija sten,

čo vychýlila cnota

doprostred enigmy.

Zastanu na chotári

a kľaknú si.

To kozmos je môj chotár.

S anjelmi dverníkmi.

Varovania ich tvári

sú lakmusy.

V rozmeroch rozbrežna

Rozihrali sa predstavy

do šírky,

do priestoru.

Bizarne.

To dvorný zámer nespavý

cez škáru ešte sporú

výtvarnie.

Dužejú tvary do kľčov

viazaných vo vinici.

Na obrov.

TEOFIL KLAS

Motív slákom drsnený

Nezovrieš výhon

obručou,

oči sú

podvadzníci nadobro.

Rozmarný svet

sa roztvári

v rozmeroch tvarodarna,

rozbrežna.

A z vidinových tovární

sa chladné svahy zjarnia,

roznežnia.

Slovo je motív

Komnaty

zakliateho paláca.

Poklady

stajomnenej pôdy.

Nie tabu,

iba tabernákulá.

Slovo je motív,

čo sa navracia,

a motív slovo,

čo sa rodí

z ohňa,

v ktorom ho láska nakúva.

Posvätné čaro

novej návrapy.

Vyslovovanej,

preto živej.

Nádejoživný

starodávny grál.

Duch v slove

akurátne pátravý

v paténach

na plodivej nive

akoby každé ráno

daň z nich bral.

V znení-súznení

Rozochvetá struna-polstruna

vydá tón

i v nečuteľnom chvení.

Kým však vetrí

hvizdot v korunách,

duša motív za svet nerozcení.

Blahé zvuky nerozhučia zem,

kým je nemá,

nesúdržná v tvare.

Predláví ju iba

úžas tém

vynášaných z hĺbav na oltáre.

Lahoda je v znení-súznení,

čo sa peľhá

v hniezdach na pomedzí.

Každý motív slákom drsnený

v rozpoznannej chvíli blaha

váží.

Do pohody z tieňa

Pod balkónom januára

kvitnú sedmokrásy.

Spytujú sa:

Čia si,

nerozhodná

sporná chmára?

Chvíľu šmúrno,

chvíľu jarne

v kalendárnej zime.

Krv

sa pritom tríme kvetu,

ktorý neostarne.

Chvíľu mráz

a chvíľu vlaho.

Sny

sa stále cenia.

Do pohody z tieňa

nadnáša sa kvetný hlahol.

Obetovné radostiny

Zobúdzajúce sa ráno

hučí do priestoru.

Nádychom.

Cítiš,

ako dužnie pránou.

Z hĺbín kozmu zaberanou.

Odhodlané na výkon.

Kvitne zora.

Svit sa vracia

v sláve záplavovej do dúpna.

Každé ráno,

krotká graca

neodvratná v kopných prácach,

je tu taxa odstupná.

Nádych pláva do roviny.

Čujne.

Zaplavuje ťarchavé.

Obzor,

v strehu ešte siný,

obetovné radostiny

zapaľuje na tráve.

Bukolické rána

Nepripusti vo mne

trýzeň,

nech sa nesprenneverím.

(Sebe nesprenneverím.)

Predjarná už blízkosť blizien

na znik zimy

nevie rým.

(Bezprostredne nevie rým.)

Z ohňa

v krásne pálivého

nezalož mi železá.

(V krásne rabské železá.)

Nech brieždenie

vlahých brehov

nezakvačí heréza.

(Berná minca heréza.)

Bukolické rána

vybud'

v záhumienku zorenia.

(Nádejného zorenia.)

Zajedno však

dostaň tribút,

čo ti patrí z koreňa.

(Igrického koreňa.)

Dňa 26. marca 1983 znamenala básnická družina - známa pod názvom slovenská katolícka moderna - veľmi výraznú personálnu stratu. Práve tento rok uplynie dvadsaťpäť rokov od úmrtia básnika, kňaza a člena slovenskej katolíckej moderny Jána Harantu. Zaujímavosťou je, že len pár hodín pred svojou smrťou si sám vytočil telefónne číslo a privolať lekára so slovami, aby len prišiel, pretože má ešte veľa práce, ktorú chce dokončiť.

Aj keď je Ján Haranta známy predovšetkým ako básnik, nemožno obísť bez povšimnutia jeho bohatú literárno-reflexívnu prácu. Túto skutočnosť zdôraznil i neznámy anonym ukrytý pod pseudonymom mjt, keď uviedol, že Ján Haranta „napísal a uverejnil množstvo článkov, podnetných rozpráv a úvah.“¹ V nich sa snažil vyjadriť svoj osobný názor k podstatným náboženským a spoločenským otázkam. V mnohých kritických statiach, recenziách a úvahách sa ukázal ako citlivý znalec autorkej duše. I v rozhovore s Jánom E. Borom uviedol, že „pri posudzovaní básnického diela musíme mať na zreteli, že sme v prítomnosti diela ľudského, preto nedokonalého. (...) Krása umeleckého diela spočíva práve v tom, že je nedokonalá, neúplná, nedotvorená. Závisí od nášho úsilia, aby sa dielo pekným stalo. Snahy stať sa lepším zo dňa na deň sú niečím najkrajším pre ducha, ktorého ožiarilo nadprirodzené svetlo, v ktorom chce žiť a tvoriť.“²

Jedna z prvých literárnokritických reflexií vyšla vtedy ešte mladému levočskému gymnazistovi v študentskom časopise Svojeť roku 1928. Konkrétne išlo o recenziu Krčméryho SBORNÍKA POÉZIE MATKY, v ktorom vtedajší tajomník Matice slovenskej zhrnul celú slovenskú poéziu (vyjmúc novšiu). Harantu na danom zborníku upútal hlavne motív matky, ktorý bol vždy pre neho a mnohých básnikov základným inšpiračným zdrojom. „V poézii matka vždy bude nástrojom, ktorý básnik snaží sa zvečniť. (...) Toto dobré, roztomilé srdce, „srdce, na ňomž neskrslu nikdy žiadnej hrdze ..., hotové v obeť každému vzruchu“ (Hviezdoslav), nám je všetkým rovnako drahé!“³

Zmysel pre uvádzanie kritickéj reflexie do literárno-metodického kontextu prejavil mladý Ján Haranta aj v zaujímavom príspevku, ktorý uverejnil opäť v študentskom časopise Svojeť roku 1929 pod názvom KÚSOK RETROSPEKTÍVY4 (venovaný literárnym benjaminom). V danom článku mladý levočský gymnazista stručne zmapoval situáciu v slovenskej literatúre od roku 1875 až po rok 1922, ktorý ho zaujal najmä kvôli dvom novým knižným publikáciám na slovenskom trhu. Konkrétne išlo o Lukáčovu debutovú zbierku SPOVEĎ (1922) a taktiež o básnický debut Jána Smreka s názvom ODSÚDENÝ K VEČITEJ ŽIZNI (1922).

Svoj názor na poprevratové dianie v slovenskej literatúre (spomína kvalitné umelecké diela od Lukáča, Mila Urbana, V. Beniaka, Horvátha, G. Vámoša a ďalších), spoločne s ostrou kritikou na vtedajší chabý záujem slovenských študentov práve o dobrú slovenskú knihu a časopisy, ako boli Vesna, Živena či Nový Svet, podáva v kritickom príspevku s názvom ŠTUDENT A SLOVENSKÁ KNIHA5, ktorý bol aj s jeho ďalšími prácami uverejnený v SBORNÍKU LITERÁRNÝCH PRÁC KRUIHU JÁNA FRANCISCIHO PRI REÁLNOG GYMNAZIU V LEVOČI (1929). V jej úvode najskôr zhrnul zo svojho pohľadu „priebeh slovenskej literatúry od prevratu“ a potom vyjadril svoj názor na „nemorálne braky“, ako nazval vtedajšie humoristické časopisy. Vyzdvihol však kvalitu slovenských kníh, ktoré v tom čase vydávala Matica slovenská, Spolok svätého Vojtecha a spomína aj iné vydavateľstvá. Pozitívne hodnotil aj prácu mládežníckych samovzdelávacích krúžkov, ktorými boli: „v Bratislave „U“ (tópia), v Žiline „Postup“ a „Robur“.“

Haranta, z ktorého sa postupom času stával nielen vynikajúci básnik, ale aj umelec so značným literárnym rozhladom, predviedol svoje nesporné kvalitné literárnokritické postrehy v recenzii druhej básnickej zbierky I. J. Marka s názvom STUDENÉ SVETLO. V tom čase už ako študent štrasburskej univerzity, vycítil v Markovej knihe veršov bolesť i boj nariekania, veľkú starosť, „ktorá premieňa človeka v červíka, umierajúce gesto veľkomestských výronov pôžitkárstva burcujúceho kapitalizmu a na druhej strane úžasnú priepasť nepovšimnutých, premieňajúcich svoju biedu v radostné teplo gaštanu, ktoré sa núka, svoj žiaľ, topiaci v slzách a vo zhone pravdy, slobody, života a peňazi.“⁶

V úvahe s názvom SKROMNÉ SLOVO sa postavil proti vtedajším trvalým bojom medzi spisovateľmi a kritikmi. Poukázal na skutočnosť, že „kritik musí byť obdarený hlbokým vkusom, ktorý sa musí snažiť vypestovať, musí vedieť nájsť podstatné elementy v každej veci, ktorú si predložil analyzovať presným rozborom. Nesmie byť predpojatý! Poznať vlastné chyby znamená: nezvädčovať chyby druhých zbytočne a s hnevom. Využíva-li sa hnev, je to len na úkor krásy, pravého pôžitku a kritiky, reči, štýlu.“⁷

Následne sa v korešpondencii, zaslanej vtedajšiemu redaktorovi svätovojeťskej Kultúry Štefanovi Zlatošovi v apríli roku 1931, zmienil o tom, že ho chce v najbližšom čase pozdraviť nejakou kritickou staťou buď zo slovenskej alebo francúzskej literatúry. Spomína napríklad kritickú stať s názvom MRAVNÝ PROBLÉM U URBANA (reakcia na Urbanov román HMLY NA ÚSVITE). Podľa neho tento problém vraj v danom diele nikto nechce nájsť, „lebo ho nevidí, a on je tam, jasný a zrejmy. Urbanovi ľudia sú mravne slabí.“⁸

V roku 1932 vyšla v časopise Elán Harantova recenzia debutovej básnickej zbierky Š. A. Brezányho s názvom KRVAVÉ KULISY. Svojho bývalého spolužiaka zo žilinského gymnázia, a takisto básnického kolegu zo známej literárnej družiny POSTUP, pochválil za dobrý čitateľský dojem, vyplývajúci z jeho básní prameniach v silnej sociálnej koncepcii. Zároveň ho však upozornil, aby sa vyhýbal takým nebasnickým sentenciám, ktoré prinášajú do poézie prvky z každodenného života, nevediacich „opravdivo okrášliť pravou poéziou, novou duchovnosťou, skrytým kúzлом tvorenia. Básnik nesmie zo života mnoho brať, ale tým viacej a viacej mu dávať!“⁹

Následne sa mladý bohoslovec rozhodol uverejniť vo svätovojeťskej Kultúre príspevok s názvom UMENIE - PROBLÉM MRAVNÝ. V ňom riešil otázku umenia (nie z hľadiska estetického, ale morálneho) a zaoberal sa aj myšlienkou - kto je básnik? V súvislosti s ňou nesúhlasil s názorom niektorých českých poetistov, ktorí tvrdili, že „básnik je básnikom, ako Boh je Bohom. Všetko, čo básnik napíše, je suverénne platné, či je to mravné, či nemravné.“¹⁰ Haranta naopak uznával myšlienku, že básnik, ktorý je v službe pravdy a večnej krásy „sa stáva tvorcom všestranným, spravodlivým, plným a neobyčajne kúzelným. Pretože poznáva pravdu a jej velebnú krásu, nemôže prinášať veci, ktoré by mravnému zákonu nezodpovedali.“¹¹ Následne o dva roky neskôr skonštatoval, že samotné umenie je prácou, ktorou sa umelci dostávajú „do túženého prístavu tvorby. Bolo povedané: človek, tak zložitý preparát, aký v sebe konštatuje, nemôže sa obísť bez povšimnutia, bez útrap. Človek - teista, najmä vyznavač kresťanstva, nemôže sa zriecť najväčšej tragickej náplne, ktorú vedome v sebe cíti.“¹² Tou tragickou náplňou je ľudský zápas prirodzeného s

nadprirodzeným, ktorý klasicky ustáľuje zakotvenie umelca v oblasti nekonečne žiarivej a rozkošnej tvorby.

Harantove literárne názory a podnetné úvahy, podmienené jeho vlastným katolíckym svetonázorom formovaným v čase štrasburského štúdia, bohato kulminujú i v začiatkoch jeho dušpastierskej činnosti. V roku 1936 uverejnil vo svätovojeťskej Kultúre najskôr informačný článok o vydaní

Literárnokritické reflexie a úvahy Jána Harantu

cyklu pôstnych kázni Dr. Jozefa Miklíka s názvom OTČE NÁŠ, o ktorých tvrdí, že majú eminentný misionársky cieľ, konkrétne „obrátiť a priviesť k pokániu. Duchovný rečník vysvetľuje tu sedem prosieb Otčenáša formou populárnou, pritom však jemnou a básnicku vzletnou.“¹³ Problematike duchovných kázni sa venoval i v nasledujúcom čísle Kultúry, v ktorom uverejnil referát o knihe Dr. Bedřicha Vaška s názvom KÁZÁNÍ O KATOLICKÉ AKCI. Jeho cieľom bolo vysvetliť pojem „katolícka akcia“¹⁴ a vzápätí poukázať na Vaškovu prácu ako na mohutný inšpiračný zdroj nielen pre kňazov, ale aj pre laikov a katolíkov vôbec. Pretože „dnešný povrchný, znervóznený človek je veľkým pokušením pre kresťana: nevšimáť si poslania, ktoré je povinný plniť, na vnútornom preporodení svojich bratov, fumigovať mravnú zodpovednosť, ktorú budú klást' jednú pred Bohom, ako ho splniť.“¹⁵

Keď v roku 1937 zomrel významný slovenský básnik, prozaik, dramatik, publicista a politik Martin Rázus, mladý kňaz a básnik Ján Haranta bol medzi prvými, ktorí mu vzdali úctu. V článku NAD ČERSTVÝM ROVOM BÁSNIKOVÝM16 upriamil pozornosť na Rázusov spev, ktorý bol „statočný, radostný a slovenský. Bol lýrou, na ktorej hral Boh.“ Po prečítaní každej jeho básne sa zmocnil Harantu pocit, akoby sa napil z horského prameňa, akoby privoniaval k prvým júnovým ružiam a akoby sa našiel „v objatí stromov, ktorých listy vyprávajú o tajomnej vrave sveta!“ Pretože Martin Rázus, jeho umenie a diela, boli a sú liekom, útechou a životodárnym zjavením, ktoré „bude dlho žiť a plniť zjavne svoje vznešené poslanie.“

O rok neskôr vzdal Haranta poctu aj významnej osobnosti českej literárnej kritiky Františkovi Xaverovi Šaldovi (1867 - 1937). Podáva o ňom svedectvo ako o veriacom katolíkovi, za ktorým sa zavrata „v dejinách tvorivosti slovanskej jedna celá epocha. Bol a je Šalda osobnosťou, vynucujúcou si celkom spontánne našu úctu, plnú, úprimnú a hlbokú.“¹⁷

Mladý slovenský kňaz (v tom čase zastával funkciu prefekta parížskej čl. katolíckej misie) prejavil záujem aj o spoločensko-politickú situáciu vo Francúzsku, keď v časopise Trenčan

referoval o živote skoro tisícky rodín argenteuilských Slovákov. Práve v danom francúzskom meste s názvom Argenteuil (vysl. Aržantoj) bol založený pre potreby slovenských vystaňovalcov Spolok sv. Cyrila a Metoda, majúci tu svoju centrálu a generálneho predsedu. Slováci, pre rozvoj svojich kultúrnych potrieb, mali k dispozícii veľkú divadelnú miestnosť, v ktorej sa uskutočňovali divadelné i filmové predstavenia, usporadúvali sa v nej koncerty a schádzala sa tu aj slovenská mládež. Zároveň však poukázal i na spoločensko-politické rozbroje, ktoré vyvolával tábor slovenských prívržencov komunizmu, ktorí znepríjemňovali život slovenským katolíkom.¹⁸

Ludovému týždenníku s názvom Trenčan zostal Haranta verný i na konci roka 1938. Presne 24. decembra bol na titulnej strane daného týždenníka uverejnený jeho článok s názvom VIANOČNÉ SLOVENSKÉ NÁDEJE. Článok mal najmä politický podtón, pretože v danom roku prešiel slovenský národ revolučnou fázou (Mnichovská dohoda, viedenská arbitráž, začiatok obdobia slovenskej autonómie). Zároveň však bol akousi výzvou k ľudskosti, aby vianočná radosť a Božská láska zasiahla všetkých domácich, susedov, známych, rodákov i cudzincov, „ktorí s nami bývajú, nech cítia teplo slovenskej lásky, slovenskej žičlivosti a slovenskej srdečnosti.“¹⁹

V roku 1940 uverejnil Haranta opäť v týždenníku Trenčan recenziu s názvom OSLAVA SLOBODY A ŽIVOTA20, v ktorej hodnotil umelecké kvality druhej básnickej zbierky M. J. Milova s názvom ZÁVETRIE. Najskôr však poukázal na to, že už vo svojej debutovej básnickej zbierke s názvom ROVNOSTA21, si vedel „lahodnosťou svojho výrazu, odvážnym rozptátim svojho verša a krásou podávaných myšlienok nájsť cestu k srdciam čitateľov.“ M. J. Milov, patriaci k vyznávateľom čistej poézie, priniesol vo svojich veršoch „skutočné posvätenie“. V zbierke ZÁVETRIE rezonujú motívy Boha, slobody, rodnej chalupy, intímnej lásky k životu a jeho hodnotám a modlí sa k tej, ktorá je „mocnejšia než Gerlachovky temä. Práve preto musí tiež burcovať zo spánku tých, ktorí tu ešte

spia, zbabelo hundru a demagogicky špinia nadávkami vo svojom vlastnom otcovskom dome.“ Haranta, v tej dobe azda značne ovplyvnení ideológiou Slovenského štátu, želel mladému básnikovi „do budúcnosti mnoho požehnaného rozpätia a uplatnenia na jeho tvorivej literárnej púti a jeho básniam radostného privítania v rukách mládeže, rodín, gardistov, vojakov, národ, reč a otčinu milujúcich duší.“

Následne treba uviesť skutočnosť, že začiatkom štyridsiatych rokov začal Ján Haranta externe posudzovať básnické príspevky v dvojtyždenníku mladých s názvom Plameň. „Ukázal sa ako citlivý znalec mladíckej duše, nementorský kritik začínajúcich autorov s hlbokými znalosťami štruktúrnych zlokov poetickéj tvorby. Z odkazov adeptom básnického umenia sa dajú vypozať jeho názory na štruktúru lyrickej produkcie, ako aj na myšlienkovú hodnotu poetického výtvoru.“²² Vedel pochváliť pekne upravené verše, myšlienkovu bohaté a nábožensky vrúcne. Vyžadoval však, prostredníctvom dokonalého štúdia, neustále hľadanie a kultivovanie poetických foriem a poetickéj reči. „Báseň musí splniť všetky požiadavky básne: rým, rytmus, pozvňajúce myšlienky, zhustenosť a jasnosť výrazov, dojem po prečítaní a vplyv na životné diania.“²³ Začínajúcich básnikov upozorňoval aj na nežiaduce vplyvy nadrealizmu, a to najmä na nekontrolovaný a uvoľnený sled slov bez formálnej logiky. Z redakčných odkazov možno vyčítať aj básnikov postoj k tvorbe oltrných spolubratov. V polovici štyridsiatych rokov odmietal napríklad Dilongove tvorivé experimenty a improvizácie, ústiace často do nezrozumiteľnosti. O pár rokov neskôr však pochopil, že vtedajšie tvorivé básnické obdobia bolo prinútené - chtiac-nechtiac - vnikat' do tajov surrealistickéj poézie. Prinútilo aj katolícku poéziu vyjsť zo svojho ústrania. Uvedomil si teda, že i v katolíckom nakladateľstve, čím mal napríklad Spolok svätého Vojtecha, musí sa prikrčiť k vydávaniu dobrej surrealistickéj poézie s katolíckou inšpiráciou. Túto skutočnosť spomenul pri posudzovaní básnickej zbierky Aloša Stankovského (používal pseudonym F. Slza) s názvom MOST MÁJ, ktorú dokonca považoval za „typický vzor surrealistickéj poézie u nás.“²⁴ Zároveň poukázal na skutočnosť, že práve vo Francúzsku sa „už nielen bežne píše, tvorí a číta, ale odieva sa neprestajne do nového rúcha, stáva sa niekedy čirou hrou samohlások, ktorých hudobnosť dáva tušit' čitateľo-

POZNÁMKY:

1. mjt: Životná šesťdesiatka básnika Jána Harantu. Archív Spolku svätého Vojtecha v Trnave, fasc. 312 c / č. 98, s.2.
2. BOR, J. E.: Rozhovor s básnikom Jánom Harantom II. In: Slovák, roč. 26, 1944, č. 191, s. 6.
3. HARANTA, J.: Sborník poézie matky. In: Svojeť, roč. 5, 1928, č. 1, s. 30 - 31.
4. HARANTA, J.: Kúsok retrospektívy. In: Svojeť, roč. 6, 1929, č. 5, s. 134 - 135.
5. MIKUŠ, J. - HARANTA, J. - PROCHÁSKA, J. - ZAŤKO, M.: Sborník literárnych prác kruhu Jána Francisciho pri reálnom gymnázii v Levoči. Spišská Nová Ves: Knižtlačiareň D. Ferencu, 1929, s. 49 - 51. (Prameň sa vzťahuje k nasledujúcim trom citáciám.)
6. HARANTA, J.: Poznámky k Markovej knihe. In: Ludová politika, roč. 6, 1930, č. 254, s. 5.
7. HARANTA, J.: Skromné slovo. In: Ludová politika, roč. 7, 1931, č. 12, s. 2.
8. Korešpondencia J. HARANTA > ZLATOŠ, Š.: Archív Spolku svätého Vojtecha v Trnave, fasc. 277.
9. J. H.: A. Brezány: Krvavé kulisy. In: Elán, roč. 3, 1932, č. 2, s. 6.
10. HARANTA, J.: Umenie - problém mravný. In: Kultúra, roč. 4, 1932, č. 1, s. 69.
11. Tamtiež, s. 70.
12. HARANTA, J.: Bolesti umenia. In: Kultúra, roč. 6, 1934, č. 10, s. 577.
13. HARANTA, J.: Dr. Jozef Miklík: Otče náš! (Informácia o vydaní) In: Kultúra, roč. 8, 1936, č. 5, s. 232.

14. Ide o výraz pre tú prácu, ktorú kresťan - laik je povolaný vykonať, pod vedením svojho duchovného pastiera, na obrátenie nesmrteľných duší.
15. HARANTA, J.: Dr. Bedřich Vašek: Kázání o katolícké akci. (referát) In: Kultúra, roč. 8, 1936, č. 6, s. 280.
16. HARANTA, J.: Nad čerstvým rovom básnikov. In: Trenčan, roč. 14, 1937, č. 33, s. 1. (Prameň sa vzťahuje k nasledujúcim trom citáciám.)
17. jh.: Svedectvo o veriacom Šaldovi. In: Trenčan, roč. 15, 1938, č. 20, s. 2.
18. Porovnaj HARANTA, J.: O argenteuilských Slovákoch. In: Trenčan, roč. 15, 1938, č. 13, s. 1 - 2.
19. HARANTA, J.: Vianočné slovenské nádeje. In: Trenčan, roč. 15, 1938, č. 52, s. 1.
20. H.: Oslava slobody a života. In: Trenčan, roč. 17, 1940, č. 7, s. 2. (Prameň sa vzťahuje k nasledujúcim trom citáciám.)
21. MELICHER, J.: Zamlčovaná literatúra. Nitra: VŠPg, 1995, s. 68.
22. Tamtiež, s. 68 - 69.
23. HARANTA, J.: F. Slza: Most máj. (Posudok). Archív Spolku svätého Vojtecha v Trnave, fasc. 470 / 5.
24. Tamtiež.
25. Tamtiež.
26. Pozri HARANTA, J.: Katolícky básnik dnes. In: Nová práca, roč. 3, 1947, č. 6, s. 319 - 323. (Prameň sa vzťahuje k nasledujúcim trom neoznačeným citáciám.)
27. MELICHER, J.: Zamlčovaná literatúra. Nitra: VŠPg, 1995, s. 65.
28. BOR, J. E.: Rozhovor s básnikom Jánom Harantom II. In: Slovák, roč. 26, 1944, č. 191, s. 6.

vi zmysel toho, čo básnik chcel povedať. "24 Zbierku mladého básnika teda odporučil SSV na vydanie so slovami, že už teraz nás zachytáva za srdce a „necháva v nás dojem, aký máme po prečítaní plne prežitej a nás celkom prenikajúcej poézie.“²⁵

Ešte pred nástupom komunistickej totalitnej moci, ktorá predpojato a nepriateľsky pristupovala k celej nábožensko-kresťanskej sfére nášho národného, spoločenského, kultúrneho a literárneho života, vystúpil v roku 1947, spoločne s Jankom Šilanom a Jankom Motulkom, na večierku katolíckej poézie s príspevkom na tému Katolícky básnik dnes²⁶. V ňom poukázal na to, že „každého skutočného básnika musí nadnášať duševne myšlienka na nadzemský svet, musí tvoriť, ako to Štefánik vyslovil, „v súzvuku s nekonečnosťou“, uznávať zákony svetovej harmónie, nechávať sa prenikať čívnosťou márnosti a smútkom pominuteľnosti bez toho, aby zakotvoval v jalovom negativizme všetkého, čo krásneho zdedila táto zem a život na nej. To je prerogátiva každého pravého básnika: dotvárať tvárnosť tohto sveta v tých újmách, ktoré utrpel zo straty raja. Sú osviežením také básne, hovoríme, ozajstným osviežením, radosťou pre ducha i srdca, pozdvihnutím tej lepšej, dokonalejšej stránky v nás ľuďoch, keď ich čítame.“

Okrem iného sa Haranta v danom príspevku prihlásil k vidieku a k jeho tradičným hodnotám, keď „polemicky reagoval na ironickú narážku Slovenských pohľadov, ktoré predstaviteľov katolíckej moderny nazvali „provinčnými básnikmi.“²⁷ Vyhliadol, že „budeme si i my žiť ďalej v provinciách. Odtiaľ, kto by o tom pochyboval, sa lepšie pozoruje život, objektívnejšie, vecnejšie, pravdivejšie. Nie je to teda hanbou, ale privilegiom. (...) Žili sme a žijeme s ľudom. Ako Hviezdoslav, Vajanský, ako Krasko medzi baníkmi, ako Grebáč Orlov na dedinskej fare. Žiť s ľudom, to je to hlavné. Poznať ho zblízka, spievať mu, keď pracuje a pracovať s ním, radovať sa s ním i plakať s ním.“

Následne dodáva, že „slovenská katolícka poézia, o ktorej nemohol slovenský človek pred polstoročím ani snívať, je tu dnes v celej svojej pravde. Slovenský človek prijíma ju s vďakom, lebo jej verí, nesklame ho a nezradí. Táto poézia nerobí z poézie luxus. Nezhavuje ju. Neprzíni ju. Až úzkostlivo stráži predrahy poklad slovenského slova, v ktorom sa skrýva živý duch národa, zachráneného práve ním pred zahynutím. Nie je módna, ale vôbec nie je stará. Je v pravom zmysle slova moderná. Moderná, ale tak slovensky moderná, čím sa nemôže popýšiť iná poézia, písaná slovenským slovom. (...) Ak literárna kritika bude s odstupom času hodnotiť súčasnú tvorbu katolíckych básnikov slovenských a bude chcieť byť spravodlivá, bude musieť ohodnotiť predovšetkým to, čo ich najvýstižnejšie charakterizuje, a to je: ich úprimná snaha v pestovaní čistej lyriky. Dôraz je na tom slove č i s t e j. Tá je pre nich priam darom Božím.“

V jednotlivých Harantových úvahách, recenziách a myšlienkach možno postrehnúť základné krédo, ktorého sa v živote pridrižoval: „Prečo hovoriť, písať, básniť, ak to nerobíme ani pre svoj vlastný pôžitok, ani preto, aby sme poučovali a presvedčovali iných? Prečo? Pretože nikto nerozsvecuje lampu a nekladie ju pod príklop. Pretože láska, ktorou sme obdarení a premenení, prináša vo svedomí kresťana povinnosť chvály, a táto je u predučených (v správnom ponímaní) pravou potrebou! Pretože povedať nahlas, čo cítíme a vieme, hoci vieme toho málo, je istou formou bratskosti, najkrajším a najprenikavejším praktizovaním obcovania svätých. Takto chápeme, prečo je poézia celkom legitímnym prejavom viery. (...) To zaiste preto, aby sa zachovávala, zveľaďovala v dušiach svätá radosť lásky, najdrahší to poklad na zemi.“²⁸

JÁN GÁLLIK

Forum scientiae et sapientiae

Vyšlo ďalšie číslo štvrtročníka s vedou a múdrosťou v záhlaví. Možno si to málokto všimol. Nezaobrá sa totiž ani bulvárom, ani pseudopolitikmi, v bulvárnych mútnych vodách úbohé percentá „oblúbenosti“ loviacich. Má však (to Fórum), čo povedať a to aj vraví. S citom, slušne, bez emócií a nádavok, bez zúfalej servilnosti, zato s erudíciou skutočného znalca, odborníka, zanieteného obhajcu tej zveľaďujúcej kultúry poznávania, definovania a pomenovania problémov s návrhom ich riešenia v duchu a intenciách kresťanskej Európy.

Keďže býva dobrým zvykom periodík sústrediť sa na istú ťažiskovú tému, štvrté číslo štrnásteho ročníka je venované takej vzdialenej, až hviezdnej, a predsa tak blízkej téme, akou je globalizácia. A začína hneď skraja a odvychu príspevkom Jána Figeľa „Globalizácia ako príležitosť“. Dáva ju do súvisu s integráciou, ktorej prisudzuje budúcnosť Európy. Upozorňuje však na potrebu regulácie - vidí v nej ľudskosť a solidaritu, vzdelávanie i výchovu, ale aj kultúrnu rozmanitosť. Jej cieľom má byť múdra spoločnosť.

Šéfredaktorka Alena Erdziaková spracovala reportáž o preklade a vydaní knihy nórskej autorky, Prof. Janne Haaland Matlavy „Ľudské práva ohrozené mocou a relativizmom“, ktorá sa na problém globalizácie pozerá z trochu iného uhla. Globalizáciou a rytmom života sa zaoberá aj Magdaléna Piscová, nebať sa globalizácie zase nabáda Michal Belohrad.

S globalizáciou však úzko súvisia médiá. Tým sa venuje Jozef Kováčik CSILic. a všima si predovšetkým pôsobenie jej „odvrátenej“ strany. Ani Anna Brilllová nie je s úrovňou mediálnej kultúry spokojná. Jozef Králik sleduje kriminalitu v nich, ako aj ich kriminálne pôsobenie a hľadá ich objektívnu informačnú aktivitu. Ludovít Major sa sústredil na globalizáciu športu a športu v médiách. Wolfgang Donsbach rozoberá problém médií v globalizovanom svete aj so štatistickými grafmi. (prirodzene v nemčine so slovenským resumé). Mons. František Rábek v stati „Kresťanstvo, veda a vzdelanie dnes“ ho nadraduje nad filozofiu a ideológiu, pretože nie je výtvorom ľudského ducha, ale samo je Bohom zjavenou skutočnosťou. Považuje ho preto za globálne už od samotného počiatku.

Danica Rísová sa zaoberá problematikou televíznej tvorby, resp. vysielania pre deti. Že je na Slovensku zanedbané, dokazuje neúčast' STV na 19. ročníku televízneho festivalu pre deti a mládež Prix Danube Bratislava 2007. Silvia Struhárová zase túži po tom, aby nám médiá slúžili. Pre tento cieľ sa ako spoluautorka podieľala na vypracovaní série učebníc „Mediálna výchova pre ZŠ a gymnáziá“, vydaných Štátnym pedagogickým ústavom. Ich zámerom je rozvinúť žiacke a študentské vedomosti, schopnosti, zručnosti, postoje a hodnotové orientácie tak, aby ochránili deti a mladistvých pred negatívnymi následkami pôsobenia súčasných obsahov a foriem masmédií na ich formujúci sa organizmus a osobnosť.

V kontraste so svetskými, až frustrujúcimi problémami textovej časti je prezentovaný časopis ilustrovaný reprodukciami ikonopisných diel Ladislava Németha, vnášajúce doň pokoj, krásu, radosť, lásku, materstvo i rodičovstvo, jednoduchosť a prostotu.

Treba sa poďakovať jednak redakcii, ale predovšetkým Európskemu sociálnemu fondu ako sponzorovi, aj za toto skvelé dielo, posúvajúce špičku slovenskej kultúry o ďalší stupeň k métam celistvosti. K európskej identite, ktorá je nositeľkou hlbokých intelektuálnych zážitkov, a nie iba lacnej a povrchnej superzabavy.

ALEXANDER B. MOLNÁR

Maša Haľamová

(28. 8. 1908 - 17. 7. 1995)

poetka, prekladateľka, autorka literatúry pre deti

Nie je vždy podstatné, koľko kníh spisovateľ napíše, ale čo v nich povie. V prípade poetky Maše Haľamovej, to platí dvojnásobne. Napísala iba štyri zbierky básní, ale i tak sa stala jednou z najvýznamnejších predstaviteľiek slovenskej poézie 20. storočia. Zaiste preto, že jej poézia je prostým, úprimným vyjadrením srdca. Do veršov vtisla všetko, čo ju napĺňalo - lásku, šťastie, ale i bolesť a smútok. Pritom svoje najvzbornejšie pocity nevyjadrovala so sentimentalitou, ale nadovšetko úprimne a predovšetkým pravdivo. Vlastný hlboký zážitok vpísala do slov básne bez zveličovania a hoci jej slová vyjadrujú subjektívne pocity, je to zároveň pocit a pohľad mnohých iných ľudí.

Maša Haľamová sa narodila na sklonku leta 1908 v podhorskej dedine Blatnica, učepenej pod vrchmi Veľkej Fatry. Jej otec - šafraník odišiel s ostatnými chlapmi z dediny za obživou do ďalekého Turkestanu. Keď vyše päťdesiatročný ovdovel, zostalo doma šesť sirot. Onedlho sa zaňho vydala mladá dievčička, ktorá mu porodila ďalšie dve deti, z ktorých staršia bola Maša. No aj ona ako tridsaťpäťročná umrela a osemročná Maša stratila domov. Dva roky sa jej ho usilovala nahradiť matkina priateľka Oľga Textorisová v Starej Pazove vo Vojvodine, kde učila na slovenskej škole. Bola to veľmi múdra, obetavá a citlivá žena, od ktorej mladá Maša veľa pochytila. Vypestovala v nej ženskú jemnosť a dobrosedečnosť, ktoré ju zdoobili po celý život.

V roku 1919 sa Maša vrátila do rodného Turca a začala študovať na gymnáziu v Martine. Po ukončení nižších tried gymnázia išla na obchodnú školu do

V časoch, na ktoré si pamätáme ako na dobu socializmu, boli besedy, na ktoré spisovatelia prichádzali za „svojimi“ čitateľmi, celkom bežným javom. Bolo by však asi nezvyčajné, keby tomu bolo bývalo naopak.

Len preto a len oveľa neskôr som si mohol vysvetliť neobyčajný účinok nášho živelného počínania. V lete r. 1955 sme sa totiž - štyria spolužiaci z Košíc - vydali na cyklistickú túru okolo Slovenska. Okrem túžby po dobrodružstve náš výlet sledoval konkrétny cieľ: osobne sa stretnúť so súčasnými, teda živými spisovateľmi, kde je to len možné.

V Bratislave sme len tak sčista-jasna, bez akéhokoľvek predbežného ohlásenia, zaklopali na dvere s nápisom Sekretariát Zväzu slovenských spisovateľov. Tajomník Roman Košťá nás usadil za okrúhly stôl a po vypočutí nášho želanía zodvihol telefónne slúchadlo a začal vykrucať čísla.

Aj po rokoch som si kládol otázku, kde sa vzal ten záujem renomovaných tvorcov o skupinku šestnásťročných šarvancov. V horúcom augustovom popoludní sa v miestnosti sekretariátu zišiel v krátkom čase priam výkvet autorov slovenskej literatúry pre deti a mládež. Prišli H. Križanová-Brindzová, M. Haštová, Z. Klátik a napokon - sám Ludo Ondrejov. Do pamäti sa mi natrvalo vryl jeho žartovný prívet: „A čože vás priviedlo do Bratislavy? Ved' je tu iba zopár krčiem a trochu špinavej vody.“

A potom nám vylíčil, ako sa inšpiroval pri písaní o svojich afrických „zážitkoch“ - zababušený do šuby a pri vykúrenej peci. R. Košťá v tej chvíli už písal správu o našom stretnutí. Vyšla v Kultúrnom živote, ktorý som vtedy čítal pravidelne a s mimoriadnym záujmom.

Ďalším cieľom nášho putovania za majstrami pera boli Piešťany, kde už dvanásť rokov žil v ústraní národný umelec Ivan Krasko. Nazdávali sme sa, že bydlisko takeho slávneho básnika pozná hociktorý z tamojších. Na naše veľké začudovanie cestu nám ukázal starší pán, podľa reči akiste kúpeľný hosť z Čiech.

Na samom pobreží Váhu, nad jeho nepokojným tokom, aj z diaľky desaťročí vidím

prízemný domček, pred ním pestovaný trávnik. Na prahu domácu paniu a pri nej štvornohého cerberusa. V rozpakoch sme vstúpili do pracovne Majstra. Keď sme si podávali ruku, prekol ma zvláštny pocit dôvernej blízkosti zašlých čias. Tá žilnatá pravica, napadlo ma, kedysi stískala ruku takeho Hviezdoslava, Vajanského, Jesenského a koho ešte... Prvá veta nášho hostiteľa znela skoro ako ospravedlnenie. Vraj objednal si holiča, ale ten kdesi mešká - a rukou si vyčítavo prešiel po zarastenej tvári.

Sotva sme sa dostali k slovu, na stole sa objavili sladkosti z domácej kuchyne. Majster spomenul s ú č a s - ných mladých básnikov a za najtalentovanejšieho označil Vojtecha Mihálika. (Práve v tom roku vyšla jeho štvrtá zbierka Neumriem na slame.)

Staručký básnik sa potom namáhavo zohol k zemi a odkiaľsi vykutral štyri útle zväzky, výber zo svojho diela pod názvom Moje piesne, a do každého napísal kaligrafickým písmom svoje venovanie. (Na tomto mieste sa nemôžem vyhnúť inej spomienke. V znamení Kraskovho verša sme o rok neskôr aj maturovali. Keď ma spolužiaci požiadali, aby som navrhol motto pod zelenú stužku, vybral som tieto slová z Kraskovej básne: „Ó, Život, hore, stroj sa stroj...“)

Pri rozlúčke ma opäť opanoval pocit tej zvláštnej symbiózy minulosti a prítomnosti: Keď sme v tom augustovom predpoludní stúpali do návršia za kúpeľným mestom, v mysli mi zazneli slová Svetozára Hurbana Vajanského, ktorými vítal Krasko debut Nox et solitudo (Noc a samota) z roku 1909: „I vidím tu prichádzať hlboké, zvučné tóny... a teším sa veľkou radosťou... Hlboké, zvučné sú, ale i smutné... až ma staré srdce bolí!“

Odnášal som si tie smutné a hlboké tóny až domov a ochraňujem si ich dodnes. O necelé tri roky básnik už na smrteľnom lôžku ešte raz uchopil pero, aby sa svojim veršom rozlúčil so všetkými blízkymi. Národný umelec Ivan Krasko odišiel do večnosti práve pred päťdesiatimi rokmi, na prahu jari.

OLDRICH KNÍCHAL
Ludové noviny 9/2008

OSOBNOSTI KULTÚRNYCH DEJÍN SLOVENSKA

Tvorila srdcom

jou poéziou dôsledne rozvíjala symbolizmus. V prvej básnickej zbierke bravúrne podkryla stavy dievčenskej duše, radosť, nehu, nepokoj, pokoru. V druhej síce zostala verná základnej línii debutu, ale melancholické motívy doplnila o sociálne, čím jej poézia nadobudla iné rozmery. Zaujímavé je, že jej veľkou literárnou láskou bol Jiří Wolker, aj keď sa s ním osobne nikdy nestretla, lebo keď zomrel mala len 16. rokov. Až neskôr videla v sanatóriu v Tatranskej Polianke izbu, v ktorej ležal, keď sa tam liečil. Neraz spomínala, ako si zo svojho prvého skromného platu kúpila jeho básne viazané v koži.

Ďalšiu básnickú zbierku napísala

Maša Haľamová s odstupom tridsiatich rokov. Znovu to boli silné emócie, ktoré jej vložili do ruky pero, aby na papieri vylakala svoj bôľ a žiaľ nad smrťou milovaného manžela. Vznikla zbierka Smrť tvoju žijem (1966). Jej spomienky na manžela sa vyznačujú nesmiernou emotionalitou, ale nie sú melancholické, autorka sa postupne dostáva k úvahám o človeku, o zmysle živote, o zákonitostiach smrti. O dva roky neskôr vydala svoju poslednú zbierku Komu dám svoju nehu. A opäť z jej veršov vytryskuje predovšetkým úprimnosť, pokora, skromnosť voči životu - najsilnejšie zbrane tejto nezabudnuteľnej poetky.

Po manželovej smrti roku 1956 sa Maša Haľamová venovala redaktorskej práci, najmä v oblasti detskej literatúry. Najskôr pracovala v Osvete v Martine a potom pätnásť rokov vo vydavateľstve Mladé letá v Bratislave. Je autorkou lepoporela Hodinky (1966) a neskôr napísala detské knihy Mechúrik Košťurík s kamarátmi (1962), Petrišorka (1968), O sýkorke z kokosového domčeka (1976). Nezanedbateľná je i jej prekladateľská tvorba, okrem ruskej literatúry prekladala aj z lužickosrbskej, maďarskej, nemeckej, ukrajinskej a z českej literatúry. Jej dielo uzatvorili knihy spomienkových črt Vzácnější než zlato a Významia (obe vyšli 1988).

Písať o diele Maše Haľamovej je ťažko, pretože jej básne treba precítiť, jej verše prežiť... Iba tak ich možno pochopiť a odhalit' ich podstatu. Svoj ťažký, ale hodnotný, zmysluplný život dožila Maša Haľamová v Bratislave, kde aj uprostred leta roku 1995 zomrela. Pochovaná je na národnom cintoríne v Martine.

JOZEF LEIKERT

Štrajk náš každodenný

JURAJ KUNIAK: - *Táto polemika je výsek z príbehu, ktorý ju predchádzal a ktorý bude pokračovať aj za jej bodkou. Tak to v živote chodí. Každý výrok, čo i len jedna veta, má svoje podhubie i dôsledky. Laco Laho je kamarát, s ktorým som kedysi absolvoval medicínsko-horolezeckú expedíciu na Pamír. Dnes je riaditeľom Detskej fakultnej nemocnice s poliklinikou v Banskej Bystrici a mojim susedom v horskej osade Korďiky. Spája nás spoločná vrstevnica v nadmorskej výške 820 metrov, a nielen ona. Obaja vieme, že nikto múdry z neba nespadol, a tak nás spájajú aj rozdielne názory - do spoločných rozhovorov. Niekedy sa stretáme v záhrade pri dobrom vínu, inokedy - ako v tomto prípade - na internete.*

LADISLAV LAHO: - Ani som sa nenazdal a zrazu som na druhej strane barikády. Zrazu som zamestnávateľ, zrazu som podozrivý z vykorisťovania a bočných úmyslov. Zrazu som nepriateľ. Ale veď ja chodím normálne do roboty, teda som pracujúci, chcem svoj plat a svoju dovolenku a niekedy sa mi nechce robiť - tak ako je to!? Čo je to za barikádu? Kto ju tu postavil? Komu vyhovuje? Čím som sa prevínil? Veď riaditeľ nemocnice a zamestnanci sú na jednej lodi - tak ako môžu byť na opačných stranách barikády?

V spoločnosti predsa nestoja proti sebe zamestnávateľ a zamestnanci. Pracujúci kontra darmožráči - to áno. Usilovní a lenivci - to tiež sedí. Ak chcete „makači“ a „flákači“. Už dávnejšie neplatí rozprávka O troch grošoch (jeden vraciam rodičom, jeden požičiavam deťom a jeden miňam pre seba). Už tých grošov musí byť viac. Už doma navyše musíme živiť aj jedného politika, ktorý nás klame, vyberá výpalné a navyše kradne ako straka, jedného štátneho a teraz už aj európskeho úradníka, ktorý vymýšľa pre rodinu rôzne nezmyselné a nákladné pravidlá a trvá na ich dodržiavaní a jedného odborárskeho funkcionára, ktorý nič nedokázal, na nič sa nehodí, má „tuleniú nemoc“, nič ho nebaví, má pocit nedocenenia, tak stavia barikády a snívá o tom, že raz bude politikom. Bystrému čitateľovi iste neušlo, že títo štyria patria do kategórie darmožráčov. Ale vážne.

Už celé mesiace to okolo zdravotníctva vri. Používajú sa silné slová. Najčastejšie ŠTRAJK. Štrajk v zdravotníctve je vážna vec. Môže riadne otriasť celou spoločnosťou a zamiešať karty v politike. A to je vlastne zároveň jeho slabosť - je použiteľný a používaný ako politická zbraň.

Štrajk ako taký je výsostne kolektívna záležitosť. Veľký kolektív, masa, dav má jednu základnú vlastnosť - jednotlivce je v nej anonymný, stráca individualitu. V tom kolektíve sú aj tí vynikajúci, talentovaní, pracovití, ale aj tí životunebezpeční - a nie je ich málo. Tú druhú skupinu chápem. Vo veľkej kolektívnej „kuca-pace“ sa ich nedostatky stratia. Záhadou je motivácia tých prvých. Prečo solidarizujú s neschopnými? Prečo sa dobrovoľne stávajú súčasťou davu a obetujú svoju individualitu, svoju individuálnu hodnotu? Tá je predsa vyššia ako 10 - 20 - 30%. A individuálne je vymáhateľná podstatne účinnejšie ako pomocou štrajku. A týka sa to nielen lekárov, ale i sestier. Mladí lekári neodchádzajú do zahraničia preto, lebo majú nízke platy. Odchádzajú preto, lebo nemajú perspektívu platov vysokých, a to je podstatný rozdiel. Ak chce riaditeľ stabilizovať personálne nemocnicu, musí si predovšetkým udržať pilierových zamestnancov, bez ktorých je chod nemocnice nemožný. Teda musí individualizovať, zvyšovať rozdiely v platoch. A to sa jednoducho nedá, ak má „na krku“ vyššiu kolektívnu zmluvu s 10 - 30% plošným zvýšením platov. Samotný inštitút vyššej kolektívnej zmluvy je pľuvanec do tváre všetkým závodným odborovým organizáciám. Pretože každá nemocnica má iné platy a inú platovú štruktúru a stratégiu. Vyššia kolektívna zmluva typu 10% zvýšenie pre všetkých je konfekčný karbát, ktorý nikomu nepasuje. Nehovoriac o tom, že je nehoráznosť, ak zamestnaná, zle manažovaná nemocnica, ktorá dlhuje desiatky a stovky miliónov do sociálnej poisťovne, zvyšuje platy. Najsil-

Aké je krásne, keď sa ľudia vedia rozprávať. Toto sa z našej spoločnosti vytratilo. Podelili nás politici, ktorí si zväčša budujú vlastné korýtka na spoločenskej objednávke, resp. objednávke cudzích mocenských elit. Nedá sa však ustupovať a „plakať do dlaní“ (tak sa vraj volá posledná básnická zbierka Miroslava Váľka, ktorú dopísal pred smrťou). Slovensku a vôbec tomuto času chýbajú ľudia, ktorí nebažia po moci a bohatstve, ale ktorí sa boja svedomia.

Poznáam mnohých politikov zo všetkých zoskupení. Mnohí sú v súkromí dobrí a zodpovední ľudia. Ale ópium moci im nedovolí vystúpiť z vlaku, do ktorého nasadli, a ak aj vystúpia, zvyčajne mlčia - zo strachu, z obáv (!?) - neviem.

Metafyzika politiky.

Je toho priveľa pre vnímavého človeka. Preto sa neprestávam čudovať, ako súčasní spisovatelia zaošávajú za vlastným časom, hoci údelom spisovateľa bolo vždy svoj čas predbiehať.

V podstate sa dnes umelo zrážajú dva svety, ktoré by sa mohli dopĺňať a byť vzájomným korektívom, keby tu bola vô-

ľa počúvať. Nemyslím si, že skutočná globalizácia, ktorá je prirodzený proces a sprevádza po celý čas ľudské dejiny, je v rozpore s úsilím zachovať si tradície, jazyk, povedomie, kultúru atď. Ale to, čo prebieha, nie je táto globalizácia. Tu prebieha boj o zvyšky ohlodanej kosti nerastných surovín a energetických zdrojov. Tomu má napomôcť jednostranná kapitulácia slabých národov.

To je hraničná situácia, aká musí zrodiť v človečenstve nových génirov. Zatiaľ ich nepoznáme. Zatiaľ len pociťujeme úpadok elit.

Prečo píšem tak zoširoka? No, okľukou chcem dospieť k úvodným slovám, že je pekné, ako kultivované sa dá porozprávať i o vážnych témach. Toto mi chýba. Aby sme prestali viesť občiansku vojnu v nás samých a vrátili sa k schopnosti rozvážne a zodpovedne analyzovať a pokúšať sa riešiť otázky, ktoré nás tak často desia.

Spisovateľ Juraj Kuniak a lekár Ladislav Laho sa o to pokúsili. Posúďte sami.

TEODOR KRÍŽKA

nejšie štrajkové aktivity vychádzajú práve z týchto nemocníc. Je to ako keby si posádka potápajúcej sa lode vrtala do dna ešte väčšie diery. Navyše nám cez vyššiu kolektívnu zmluvu signalizuje: vyvráťte si do lode diery aj vy, narazte na útes, doťahajte si plachty...

Takže: Pokiaľ som kapitánom na lodi DFN Banská Bystrica, žiadne diery sa do lode vítať nebudú. Poplávame správnym kurzom a útesom sa vyhne. Platy sa budú zvyšovať iba ak na to bude. Necítim sa viazaný žiadnou vyššou kolektívnu zmluvou. Najvyššia je pre mňa tá, na ktorej som sa dohodol s ostatnými zamestnancami DFN B.B. Som jedným z nich.

A na záver ešte jeden postreh: Silné slová ako „štrajk“ alebo „milujem Ťa“ by sa nemali používať príliš často. Hrozí, že sa z nich stane floskula, ktorú nik neberie vážne. So štrajkom slovenských zdravotníkov sa už také čosi udialo.

J. KUNIAK: - *Vidím, že to máš v hlave dobre poskladané, tvoj pohľad je veľmi jasný a pochopiteľný. Napriek tomu si myslím, že tento postoj Ti celkom nesedí. Vyzerá to tak, akoby si chcel stáť na oboch stranách barikády. Medzi zamest-*

(tak mi to vychádza pri oceňovaní tovarov a služieb v bežnej praxi), potom môj nástupný plat 1 650 Sk v roku 1978 (rovnaký dostala vtedy i moja manželka - lekárka) predstavoval vlastne presne to isté ohodnotenie, aké dostal dnes náš syn. Možno sa mýlim. Možno je devalvácia väčšia (experti to vedia presne), ale potom je prítomná situácia ešte žalostnejšia, lebo to znamená, že postavenie lekára v spoločnosti sa dokonca zhoršilo.

Za takýchto okolností by som zavelil do štrajku! Nie do takého, akého (či akých) sme boli svedkami, nebol by to štrajk - floskula (ako si pekne vystihol), ale štrajk, ako sa patrí. Štrajk lekárov podľa mojich predstáv by mal otriasť celou spoločnosťou, aby si všetci uvedomili, že lekárov potrebujú prinajmenšom tak ako notárov, či právnikov (v skutočnosti viac), že práca lekára je vážna, zodpovedná a vysoko kvalifikovaná, NIE JE SAMOZREJMOSŤOU, ani dobročinnosťou (doktor na telefóne), a že spoločnosť ju má patrične oceniť. V mojom štrajku by som bol dôsledný a neoblomný, najmä by som stílal hlavy štrajkokazom.

Chybou tejto mojej projekcie je, že slovenskí lekári nevedia vystupovať jednotne. Neexistuje žiadna platforma, na ktorej by sa vedeli identifikovať v spoločných záujmoch - ako stav, podobne ako vyššie spomínaní notári a právnici. Lekárska komora sa len hľadá a stále je veľa lekárov, ktorí ju ignorujú. Slovenskí lekári sa vlastne nechcú hlásiť o svoje práva, je to nepohodlné. Slovenskí lekári nechcú ani organizáciu, ktorá by hájila ich práva, lebo jej vopred nedôverujú. Slovenskí lekári sú typickí Slováci, čakajú, že všetko za nich rozhodne niekto iný, ale ten „niekto iný“ je abstraktný, nie konkrétny. Slovenskí lekári by teoreticky vedeli demonštrovať mohutnú silu, a aj by mali, lebo je to v ich záujme, ale nechcú. Slovenskí lekári - česť výnimkám, ale teraz nie je reč o nich - sú zahľadení do seba, roztrieštení, samofúbi, každý je múdrejší ako ten druhý, majú rôzne záujmy, kšeftíky, bokovky, vo vnútri sa síce vedia k všeličomu burcovať, ale pri najmenšom vanku ustúpia, navonok sú smiešni, javia sa ako heterogénne spoločenstvo, ktoré nepozná vlastnú hodnotu, preto ho nikto nemôže brať vážne, a už vôbec nie zákonodarné zhromaždenie.

Ak si niekto neváži sám seba, ako môže očakávať, aby si ho vážili iní? Rád by som sa mylil. Ak je to však s lekármi (zdravotníkmi) naozaj tak, ako hovorím, potom je dobrá rada drahá a nemožno sa čudovať, že ďalej budú trstino kladenou vo vetre, každý si s nimi bude robiť, čo chce, najmä poslanci. Došlo to až tak ďaleko, že vlastne už ani nezáleží na vláde - pravicová či ľavicová, každá má ministra zdravotníctva len na uchlácholenie svojich poddaných.

Čo sa týka lenivcov a darmožráčov, stotožňujem sa s Tvojím videním, ale podľa môjho názoru nie je dobré urobiť najprv druhý krok a až potom prvý. Prvoradá je zabezpečiť, aby lekári v spoločnosti boli odmeňovaní ináč. Aby lekárske zisky získali postavenie, ktoré mu právom patrí. Potom sa nájdu spôsoby, ako diferencovať, vylúčiť spomedzi radov skvelých doktorov tých neschopných, a možno sa vylúčia aj sami.

Prepáč mi, že som sa takto oduševnil za štrajk lekárov a trochu rozpisal, to vieš spisovateľ... Je mi jasné, že Ty ako riaditeľ, musíš počúvať ministra.

L. LAHO: - Pravdu povediac dobre si ma „rozbabral“, priam vzrušil, lebo príležitost' diskutovať s človekom tvojho kalibru, a zvlášť, ak naše názory sú hodne, hodne protichodné, je pre mňa sviatkom. Takže po poriadku:

Vzťah zamestnávateľ - zamestnanec je daný pracovnou zmluvou. Jeden bez druhého nemôže existovať. Zamestnanec - ak chce vyšší plat, tak si oň požiada. Ak mu zamestnávateľ nevyhoví, tak má možnosť odísť k inému zamestnávateľovi. A ak nie je zamestnávateľ so zamestnancom spokojný, mal by mať možnosť ich vzťah prerušiť. Ešte v štádiu drsného kapitalizmu, myslím, tento rozmer priam idylicky naplnil Tomáš Baťa. Chcel som tým povedať, že trecích plôch medzi zamestnancom a zamestnávateľom je podstata menej ako napríklad medzi manželom a manželkou, alebo milovníkom zvierat a poľovníkom, alebo pestovateľom ovocia a vtákmi, alebo medzi básnikom a štátnym úradníkom. Je to skratka vyvážená, zmluvne ošetrovaný vzťah ľudí, ktorí sú na jednej lodi. Ale poďme k meritu.

Plat Tvojho syna je celkom slušný. U mňa je nástupný plat lekára 12 600 Sk - čiže úplne najnižší, aký musím dať. Zato ale špecialisti - teda tí, ktorí majú už všetky atestácie, zarábajú niekoľkonásobne viac.

Prečo je nástupný plat lekárov taký nízky? (Teraz trochu zatni zuby, kým si to prečítaš.) Lebo nič nevedia, lebo sú nesvojprávni, nevytvárajú hodnoty, učia sa, teda musia byť učení a hlavne nenesú zodpovednosť. Je to spravodlivé. Určite by Ti pripadalo absurdné, ak by majiteľ autoškoly musel platiť frekventantom za to, že jazdia na jeho aute. Nastupujúci lekári v Taliansku ešte pred 10 - 15-mi rokmi až do atestácie nezarábali nič - ani halier a museli pracovať v nemocnici každý deň. Ani teraz nedostávajú do atestácie plat, iba štipendium od štátu. V USA mladši za pár šupov makajú 12 hodín denne a slúžia zadarmo. Mladí lekári až do graduácie nie sú zamestnancami nemocnice. Je úplná zriedkavosť, ak si niekto v perióde „rezident“ a „fellow“ založí rodinu. (Bol som, videl som.)

Čiže nízky nástupný plat lekára je demagógia. Podstatná je perspektíva. Teda koľko bude zarábať, keď graduuje.

Ale to sa určite nevyrieši aktivitou za zvýšenie všetkým o 10%.

Naozaj nie je dôvod na štrajk, veď v minulom roku najviac stúpali platy zamestnancov v zdravotníctve. Ja tomu hovorím lekári „na gombík“. Ak sa niekto „nepochopený“ v bratislavskej centrále rozhodne, že by sa hodil dáke politické turbulencie, tak stlačí gombík a zdravotníci začnú bedákať ako stádo oviec. Tvoj mladý by sa mal snažiť, aby jeho INDIVIDUÁLNA cena, až bude svojprávny, bola čo najvyššia. Už teraz má každé rozhodnutie determinujúci vplyv na jeho kariéru.

K stánaniu hláv: Viem, že to bola rétorická vložka. Ale mne by si ju musel zoťat ako prvému. Som totiž štrajkokaz celou svojou dušou a presvedčením (nemá to nič spoločného s lojalnosťou k ministrom). Štrajk už v dnešnej dobe považujem za municiu extrémistických zoskupení. A štrajk v zdravotníctve odmieta principiálne a zásadne a je úplne jedno, či som riaditeľ, alebo radový lekár. To, že lekári nevystupujú jednotne, je dobrá správa. Lekár je silný svojou individualitou (ak chceš individuálnu odvahou) a nie stádovými inštinkami. Básnici tiež nevystupujú jednotne a je to v poriadku.

Dovoliť si ešte jeden sarkazmus:

Juraj Kuniak

Dúfam, že to, čo si písal o štrajku, si písal ako básnik - tak sa to dá pochopiť.

Pripájam aj jeden z listov mojej komunikácie s ministrom, aby si bol v obraze.

J. KUNIAK: - *Áno, k štrajku som sa postavil ako básnik, čiže niekto, koho omína myšlienka bazálnej spravodlivosti. Máš pravdu aj v tom, že básnik a podnikateľ sú vo mne prítomní ako dve osoby, ktoré ťažko hľadajú spoločnú reč a pravdepodobne nikdy sa celkom nezjednotia. Ako by sa aj mohli, keď každému ide o niečo iné - podnikateľovi o peniaze, básnikovi o idey. Napriek tomu si vedia pomôcť, či aspoň sa o seba oprieť. Aj básnik musí z niečoho žiť a podnikateľ by mal zostať človekom. Tak žijú títo dvaja podnájomníci pod jednou strechou, a hoci sú každý z iného cesty, nevychádzajú spolu zle.*

Na podporu tvojho myslenia ohľadom uznania individuality a odporu k stádovitosti pridám ešte zopár argumentov. Aj Charlie Chaplin sa vyjadril, že keď je na javisku, váži si každého diváka ako individuum, ale masou v hľadisku pohľadá. Aj v dnešnom svete sme svedkami, čoho je masa schopná: Padajúce tribúny pod nekontrolovanými davmi divákov, každoročné ušliapaní pútnici v Mekke a podobne. V tomto bode nieta medzi nami rozporu. Ale na druhej strane by som rád doplnil, že tam, kde sa deje veľká ríva, je obdivuhodná schopnosť ľudí zjednotiť sa proti nej. Ak Mahátna Gándhi dokázal zjednotiť indický národ na forme pasívnej rezistencie a takto dosiahnuť oslobodenie spod britskej nadvlády, to neboli stádovité inštinky. Ak sme sa kedysi v našom študijnom kruhu (mimočodom, bol som jeho vedúci) na vysokej škole dokázali zjednotiť na myšlienke, že nepôjdeme šaškovať do prvomájového sprievodu, lebo by to bolo pod

Ladislav Laho

návateľmi a zamestnancami bude vždy istá hranica a na nej, ako na každej hranici, sa budú odohrávať rôzne akcie, niekedy len drobné incidenty, inokedy môže ísť do tuhého. Ale to len na okraj, merito veci je inde.

Ja by som na vec hľadel principiálne. Kde to sme, keď náš syn, mladý lekár, dostane nástupný plat 16 500 Sk, ak absolventka obchodnej akadémie, prijatá do banky, je hodnotej vyššie (myslím na konkrétny prípad, 21 000 Sk), mladý servisný technik s maturitou v našej firme má porovnateľný plat s mladým lekárom a naopak - povedzme príklad zo zahraničia - naša dcéra, ekonomická inžinierka, podpísala pracovnú zmluvu pri nástupe do zamestnania na 23 500 Kč (predtým československá) mena za posledných 30 rokov devalvovala 10 krát

našu dôstojnosť, a ani sme nešli - to tiež neboli stádovité inštinky, v čase totalitý sme si koledovali o vyhodnenie zo školy. Ale nevyhodili nás, lebo sme boli jednotní, a my sme oslávili morálnu výhru. Chceme tým povedať, že nie každé zoskupenie ľudí je stádo, že ľudia majú inteligenciu aj na to, aby sa vedeli vysoko organizovať.

Pravda, už som sa vyjadril k tomu, či slovenskí lekári sú schopní sa takto organizovať. Podľa mňa nie sú. Tým však nijako nie je umenšené čaro v mojich očiach, keby sme sa stali svedkami, že toho schopní sú. Ja by som im zatlieskal. Organizovaný štrajk ako krajná forma prejavu v medziach zákona je legítimný. Ak ho ty zavrhuješ, máš na to prirodzené právo, ale povedzme letoví dispečeri na letisku Orly v Paríži, či na letisku Heathrow v Londýne majú ešte aj v roku 2007 iný názor.

Pokiaľ ide o nášho syna, ak hovoríš, že nič nevie, zostávam pokojný, prirodzene to chápem, šedivá je teória a zelený je strom života, každý absolvent ovláda do istej miery teóriu, no nemá žiadne vedomosti a zručnosti z praxe. Čo ma však maximálne provokuje, je niečo iné. Toto „vedomostné nič“ absolventa lekárskej fakulty je azda iné, ako u absolventov iných vysokých škôl? Či dokonca menšie ako u absolventov stredných škôl? U teba áno. Nástupný plat 12 600 Sk to potvrdzuje.

V tomto bode sa znova utvrdzujem v presvedčení, že lekárske štúdiá si zaslúžia lepšie postavenie v spoločnosti. Prečo má byť absolvent šesťročnej vysokej školy takto ponížnený pri vstupe do života? Ja to nepovažujem za spravodlivé. Je to kruté. Nedávno som z médií zachytil výsledky prieskumu medzi mladými absolventmi medicíny. Až 30% z nich sa vyjadrilo, že si budú hľadať uplatnenie v zahraničí a 20% o takejto možnosti uvažuje. To znamená, že 30 až 50% výdavkov tohto štátu na medicínske vzdelanie možno každoročne odpísať ako čistú stratu, ktorá sa nikdy nevráti. Je to v poriadku?

Do paroma s Talianmi aj Američanmi! Ja by som si z nich príklad nebral. To je iný kontext a my si budme vedomí svojho. Prečo preberať zo sveta všetko, čo tam „fíčí“? Ak je v USA normálne, že mladý človek „v perióde rezident a fellow“ nemôže pomýšľať na založenie rodiny, tak podľa mňa je to choré. Deti potrebujú mladých rodičov - takýto stav je v zhode s prírodnými zákonmi, odchýlky od neho sú proti prírode.

Aby som trochu ubral, uvedomujem si, že téma, ktorej sa venujeme, je zložitá. Kým ja teoretizujem, ty si človek praxe a denne musíš prijímať racionálne rozhodnutia. O tom tiež niečo viem a mám pre to pochopenie. Pozorne som si prečítal tvoju korešpondenciu s ministrom a v pamäti mi utkvela najmä jedna myšlienka. Nemocnica, ktorú vieš, nerobí problémy ministerstvu, a tak je ťažko pochopiteľné, že veci sa vyvíjajú v opačnom „garde“ a ministerstvo robí problémy nemocnici. Preto by som si na záver dovolil malé zamyslenie: Ak vaša nemocnica prosperuje, potom tento jeden holý fakt je argument nad všetky argumenty, lebo takýto priaznivý výsledok (na pozadí iných nemocníc) nie je zásluhou ministerstva, ale zásluhou toho, kto nemocnicu vedie. Váš model by mal byť daný za vzor, mal by sa šudovať, a podľa neho by sa mali riadiť iné nemocnice. Ak je naozaj životaschopný, možno napokon prideme na to, že existuje alternatíva k štrajku. V tom prípade by to bol tvoj model riadenia nemocnice.

LADISLAV LAHO

riaditeľ

Detskej fakultnej nemocnice
s poliklinikou
v Banskej Bystrici

JURAJ KUNIAK
básnik

Centrum Dolného Liptova, mesto Ružomberok, dalo v uplynulom storočí Slovensku množstvo významných osobností, ktoré svojou dlhodobou aktívnou činnosťou výrazne prispeli k formovaniu a rozkvetu slovenskej politiky, kultúry a umenia. Len málokomu z nich sa však podarilo dostať do povedomia domácej i zahraničnej verejnosti tak ako Andrejovi Hlinkovi. S menom doživotného predsedu ľudovej strany sa spája aj existencia vari najmonumentálnejšej pamiatky v meste, ktorú predstavuje jeho Mauzóleum - národná kultúrna pamiatka Slovenskej republiky.

Myšlienka výstavby Mauzólea skrsla už krátko po Hlinkovej smrti v hlave vtedajšieho starostu Ružomberka Antona Mederlyho. Mestské zastupiteľstvo jeho návrh jednohlasne prijalo a realizáciou celého predloženého projektu poverilo Jozefa Švidroňa.

Architekt sa rozhodol stavbu orientovať ako nižšie situovanú súčasť hlavného námestia (tzv. Rínku) s kostolom sv. Ondreja a príhľou farou, na ktorej Hlinka pôsobil.

Interiér Mauzólea bol pôvodne rozdelený na dve časti, ktoré sa však vzájomne opticky prelínali a vytvárali dojem spojitosti. Prvú časť tvorila vstupná kaplnka s oltárom Panny Márie a erbom mesta. Naľavo, za nízkou dvojkrídlou brávkou, bol umiestnený sarkofág z čierneho onyxového kameňa, nad ktorým sa vynímal slovenský znak s nápisom. Vnútorne steny ako aj dlažba boli zhotovené z mramoru.

Priestor vonkajšej čelnej steny Mauzólea vyplňali pamätne tabule - prvá s vytesaným zákonom o zásluhách A. Hlinku z apríla 1939 (návrh

Z histórie a súčasnosti Mauzólea Andreja Hlinku

poslancom Slovenského snemu mimochodom predložil tunajší rodák a vtedajší minister dopravy a verejných prác Július Stano) a druhá s menoslovom padlých Ružomberčanov v prvej svetovej vojne.

Takto pripravená hrobka bola na jeseň 1939 odovzdaná do užívania. Dňa 31. októbra sa konalo slávnostné

vôbec prvou oficiálnou cestou Dr. Jozefa Tisu po jeho zvolení do prezidentského úradu.

Mauzóleum sa počas existencie samostatného slovenského štátu stalo vyhľadávaným terčom viacerých zahraničných návštev. V záverečnej fáze vojny, keď sa boje presunuli aj na slovenské územie, bola hrobka vystavená

prenesenie Hlinkových telesných pozostatkov z mestského cintorína do Mauzólea. Akcie sa zúčastnilo množstvo významných politických, kultúrnych, duchovných, ale aj armádnych predstaviteľov. Stojí napríklad za zmienku, že účasť na tomto akte bola

leteckému bombardovaniu. Po zahájení rozhodujúcej ofenzívy Červenej armády na jar 1945 vydal minister vnútra Alexander Mach príkaz na prevezenie Hlinkovho tela na bezpečné miesto. O jeho osudoch v povojnovom období za éry socializmu sa nezachovali

dostatočne hodnoverné informácie. Hoci v éteri kolovali rôzne, miestami aj tie najbizarnejšie, chýry a legendy, pátranie po telesných pozostatkoch doposiaľ neprinieslo žiadne pozitívne výsledky.

Po februárovom prevrate roku 1948 sa Mauzóleum dostalo ako politicky i ideologicky nevhodný symbol do nevládnuceho komunistického režimu. Vstup do neho bol zamurovaný a jeho priečelie sa premenilo na pamätník padlých vojakov v oboch svetových vojnách.

Až v rokoch 1990-1991 prišlo mesto k jeho rekonštrukcii. Interiér a exteriér Mauzólea bol čiastočne renovovaný tak, aby sa celý vzhľad zachoval v približne pôvodnej podobe.

V roku 2003 pribudla do vnútornej vstupnej časti originálna Hlinkova presklená rakva s badateľnou stopou po priestrele, ktorý pochádza pravdepodobne z čias jej prechodného pobytu v krypte Dómu sv. Martina v Bratislave.

Posledné úpravy fasády hrobky sa realizovali v priebehu spomienkovej akcie na storočnicu čermonskej tragédie, kedy bol na priečelie stavby inštalovaný nový informačný panel pre turistov vo viacerých jazykových mutáciách.

Mauzóleum patrí v súčasnosti medzi najvýraznejšie kultúrno-architektonické dominanty Ružomberka a malo by byť jednou z rutinných zastávok každého návštevníka historického jadra mesta.

ANTON HRUBOŇ
Snímka: autor

Restitutio ad integrum - uvedenie do pôvodného stavu v právnickej terminológii znamená aj náhradu a v medicínskej úplné vyhojenie a obnovenie normálnych funkcií. Ktorý liečiteľ by si neželal takýto výsledok? I keď je jasné, že časový faktor sa nedá nahradiť ničím, aspoň nie tomu priamo postihnutému. V ostatnom období pojem reštitúcií (tých majetkových) často rezonuje i v našich médiách. Je to proces zdĺhavý a mal by byť i spravodlivý aspoň v majetkoprávnej oblasti - veď má odstraňovať mnohoročné krivdy, nuž nemal by vytvárať nové!

Vlastníctvo pôdy postupne prestalo byť privilégiom, ale stalo sa reholou a ťažkým bremenom. Sedliak svojou činnosťou často so zaťatými zubami stáročia plnil biblický príkaz „v pote svojej tváre budeš jesť svoj chlieb.“ Kniha kníh ponúka alternatívu i človeku, ktorý nie je ochotný potíť tričko na roli dedičnej: „trnie a bodľacie ti bude rodiť a ty budeš jesť poľné byliny, kým sa nevrátiš do zeme, z ktorej si bol vzatý, lebo prach si a na prach sa obrátiš.“ (restitutio ad integrum). Tretie nie je dané! Ak dnes novodobí zemepáni získavajú falošný majetnícky vzťah k pôde a uplatňujú nadradený prístup k zemi živiteľke, nie je to nič čo by osožilo prírode a spoločnosti, lebo pôda potrebuje starostlivého veci znalého hospodára, lebo je to živý a veľmi citlivý organizmus, ktorý vyžaduje neustálu osobitnú starostlivosť, ináč časom zdegraduje a stane sa mŕtvym bremenom!

Polnohospodárska pôda celé desaťročia nemala u nás takmer žiadnu cenu. Keď ju po čase nadobudla začali sa o ňu zaujímať rôzne individuá a účelové inštitúcie. Na tom by nebolo nič zlé, keby sa to nedialo za podivných okolností. Medializované podzrivé uplatnenie reštitučných nárokov napr. v Šalkovej, Donovaloch, Vígľaši a pod Vysokými Tatrami, pri ktorých pár starých ľudí možno získalo určité finančné prostriedky a vzápätí účelové realitky celkom iste miliónové bezpracné zisky vzbudili vo verejnosti značný záujem a znepokojenie.

Pravdepodobne sa nemýlim, ak predpoviem, že ani revízie uzavretých zmlúv nedokážu rozpor so zákonom. Tie „papiere“ budú asi v poriadku, veď ich pripravovali na ten účel najatí právnici a rozpor s morálnymi zásadami zatiaľ u nás nie je trestnoprávny a je spoločensky tolerovaný.

Mám úctu k práci novinárov, ktorí v našej spoločnosti robia akúsi sanitárnu službu, ale prekvapuje ma, ak nikomu neprekáža, že tieto pozemky okrem zmeny majiteľa menia aj charakter využívania a smerujú prevažne do oblasti výstavby obytných budov, viacúčelových zariadení a priemyselných parkov. Nuž aký

návrat do pôvodného stavu? To by malo každého občana trápiť viac ako nejaké papierové peniaze.

Každý sedliak a poľnohospodár pozná hodnotu (a teraz nehovorím o peniazoch) pôdy živiteľky, ktorá nenávratne stráca svoje všeučinné celospoločenské poslanie. Viem, že teraz, keď prácou na poli sa živí iba okolo 5% aktívneho obyvateľstva

nie je to až taký akútny problém pre väčšinu občanov, ale i tak by sme nemali zabúdať na budúcnosť, keď štát a poľnohospodár je zbavovaný tohto jedinečného a nenahraditeľného výrobného prostriedku. Ak si niekto myslí, že potravín je dosť a tak pôdy už až tak netreba, je na hlbokom omyle. I dnes ľudia na päťte sveta hladujú a trpia nedostatkom vody a ceny potravín a vody už stúpajú i u nás. Nezabúdajme, že aj hroziaci energetický nedostatok bude si ľudstvo musieť riešiť najmä z obnoviteľných zdrojov a tie poskytuje jedine pôda, voda, slnko a rastliny, pričom limitujúcim faktorom je a zostane pôda a dostatok vody! Prípadom našu slovenskú situáciu pár číselnými údajmi: Slovensko vlastní najnižšiu výmeru pôdy na obyvateľa z okolitých štátov: orme pôdy 0,27 ha a poľnohospodárskej 0,45 ha, keď napr. v Maďarsku je to

0,45 ha ornej pôdy a 0,60 ha poľnohospodárskej pôdy na obyvateľa. Naša pôda nevyniká bonitou, keď jej prirodzená úrodnosť je oproti Česku nižšia o 10% a oproti Maďarsku o 20%. Máme až takmer 30% menej intenzívnych trvalých trávnych porastov. Na druhej strane vďaka vysokému podielu lesov máme dobrú vodnú bilanciu, i keď musíme byť opatrní, lebo zijeme na streche Európy. Naš skromný poľnohospodársky fond je ohrozovaný rôznymi negatívnymi vplyvmi ako je vodná a veterná erózia, zhutňovanie pôdy, pričom časť pôd je pod emisným závojom, ktorý znamená riziko pri hospodárení. Vývoj globálneho otepľovania spôsobuje, že stále väčší podiel poľnohospodársky využívanej pôdy sa dostáva do aridnej oblasti, ktorá si vyžaduje osobitný spôsob poľného hospodárenia a najmä zavlažovanie.

Táto stručná charakteristika nechce vyvolať obavy a znepokojenie, ale mala by zodpovedných nabádať k tomu, aby pôdny fond požíval patričnú ochranu a nebol drancovaný či už spôsobom využívania, alebo bezhlavou zástavbou.

Proces reštitúcií by nemal byť podnetom na znevažovanie funkcie poľnohospodárskej pôdy, ale skôr príčinou na zamyslenie sa nad cenou a spoločenskou hodnotou toho nášho prírodného bohatstva, aby sme nemuseli o chviľu robiť reštitúciu reštitúcií.

NORBERT M. BEŇUŠKA

Restitutio ad integrum

KULTÚRA

dvojtyždenník závislý od etiky

Vydáva Factum bonum, spol. s r. o. - Adresa vydavateľstva a redakcie: Sološnícká 41, 841 05 Bratislava. Tel./fax: 02/654 12 388.

Redakčná rada: Július Binder (predseda), Anton Hlinka, Richard Marsina, Tibor Kovalik (Kanada), Vladimír Kubovčík. - Šéfredaktor: Teodor Križka. - Cena jedného čísla je 29,- Sk. Polročné predplatné 290,- Sk, celoročné predplatné 580,- Sk. Mediaprint-Kapa, Pressegrasso, a. s. Objednávky na predplatné prijíma každá pošta a doručovateľ Slovenskej pošty. Objednávky do zahraničia vybavuje

Slovenská pošta, a.s., Stredisko predplatného tlače, Námestie slobody 27, 810 05 Bratislava 15, e-mail: zahranična.tlac@sposta.sk - Telefonické predplatné: 02/54418102 alebo 02/54418091 - Registračné číslo 1810/97. - Nevyžiadané rukopisy nevraciam. E-mail: redakcia@kultura-fb.sk - www.kultura-fb.sk - Tento ročník vychádza s príspevkom Ministerstva kultúry SR - ISSN 1335-3470 (tlačene vydanie) ISSN 1336-2992 (online)

Osemdesiatdvaročný François Wahl, vydavateľ Bartha, Lacana, Ricoeura či Doltoa, vystúpil proti svojmu priateľovi jazykovedcovi Jeanovi-Claudovi Milnerovi, že zo Židov robí absolútnu obeť

Je to nahnevany starac. Štíhly osemdesiatnik s jasným pohľadom, svižným krokom. Bol šedou eminenciou francúzskej inteligencie, ale pred šestnástimi rokmi sa z vydavateľského života stiahol. Ako dôchodca pred niekoľkými týždňami prerušil svoje mlčanie, keď v denníku Le Monde ostro vystúpil proti jednému zo svojich priateľov, jazykovedcovi Jeanovi-Claudovi Milnerovi, ktorý sa práve vyznamenal tým, že istú knihu Pierra Bourdieua označil za antisemitskú. „Jean-Claude sa uzavrel do obrany semitizmu, podľa mojej mienky to môže mať len katastrofické následky. Podstatnou myšlienkou môjho textu bolo tvrdenie, že prenasledovanie Židov bolo prenasledovanie ako hociktoré iné. „Tento starac by chcel priviesť viac rozumu do takej citlivej debaty o tom, čo nazýva „vytváraním výnimočnosti Židov“.

François Wahl žije na vidieku. Vo veľkej miestnosti na prizemí osvetlenej veľkými oknami, s dreveným nábytkom v rustikálnom štýle, no bez jedinej knihy, zato s krbom, v ktorom horia polená, vysvetľuje: „Knihy skrývam. Ale ukážem vám pracovňu tam hore, uvidíte, aké je to byť zavalený knihami.“ Tridsaťpäť rokov bol vydavateľom a priateľom tých najväčších autorov: Bartha, Lacana, Ricoeura, Sollersa, Doltoa... a Milnera. O Barthovi, ktorý dal svoje pozhnanie „novým filozofom“ (po roku 1968 - pozn. prekl.), hovorí: „Roland mal strach z konfliktov. Bránil sa milotou. Nemyslím si však, že ich bral čo len trochu vážne.“ O Lacanovi - že to išlo z neho ako z chlpatej deky. „Z publikovania mal veľký strach. Odišiel som na hory, aby som si znova prečítal jeho texty. Denne som mu telefonicky referoval o problémoch, na ktoré som narazil a on mi posielal telegramy.“

Dost' anekdot, veď tento vydavateľ nemá v úmysle písať pamäti: projekt knihy rozhovorov odmietol. Ak hovorí o kulte minulosti, pripomína mu ju tento veľký dom, kde strávil šťastné detstvo, s otcom právcom obchodnej siete Galeries Lafayette, s matkou - lekárkou, vlastnými a nevlastnými sestrami. „Bolo to detstvo, ktoré z vás nemôže neurobiť intelektuála. Vždy som bol presvedčený, že to budem ja, ktorý tento dom znova nadobudne. Znovu získať dom, predaný ako židovský majetok, nebola ľahká vec. Bolo sa treba súdiť, dúfať v dobrú vôľu nových majiteľov. „Peniazim boli vrátené, a to bez odplaty.“ Lebo François Wahl je žid a ako žid tenoraz protirečí svojmu starému priateľovi Milnerovi.

Hlavná Milnenova téza znie: áno, jestvuje niečo ako židovská výnimočnosť, výnimočnosť národa, ktorý bol len na krôčik od asimilácie európskymi demokraciami po tom, ako ho tieto násilne odmietli (Dreyfusova aféra, Shoa). Podľa Milnera je v podstate európskych demokracií, že sú zaťaté proti „pomenovaniu žid“, pretože sú nasiaknuté kresťanským univerzalizmom, ktorý s apoštolom Pavlom vraví, že „už niet ani Žida ani Gréka.“ Toto „ani Žida“ by bolo dokonca v základe antisemitizmu. Proti tomu François Wahl oponuje rozprávaním o jednej večeri spred dvoch alebo troch rokov. „Boli sme u jedného psychiatra. Všetci prítomní boli židia a na pretrase bola Tóra. Ja som mlčal.“ Wahl na otázku, prečo mlčí, nakoniec odpovie: „Čo chcete, aby som vám pove-

d a l.
P o -
k i a l'
i d e o
m ň a, j a
s o m G r é k.
I n a k p o v e d a n é:
j a s o m f i l o z o f, n i e
t a l m u d i s t a.

Wahl nepopiera antisemitizmus. Naopak, podčiarkuje - antisemitizmus bol taký silný, že sa vyskytoval aj v hnutí odporu (Résistance). Nezdôveril sa mu ten istý benedikťín, ktorý ho vytrhol z pazúrov Nemcov, že pre Židov by bolo treba zaviesť „numerus clausus?“ Veď práve: „Židia sa po oslobodení (Libération) vrátili po prstoch. Na to, aby sa tohto postoja zbavili, bola potrebná skúsenosť deportácií. Na to, aby znova zaujali svoje postavenie medzi ľuďmi, bolo treba vedieť, že sa s nimi nakladalo ako s podľuďmi. To je dôvod, prečo sa premenili na absolútne obeť.“ Až na to, dodáva, že „absolútna niet“. Keďže ide o jednotlivcov, kaž-

ako „jediného“. Ešte prv povedal: „Je pravda, že tento spôsob uvažovania je pre intelektuálov ťažký. Každý z nich si namýšľa, že jeho bytie ako 'jediného' je viac než bytie tých ostatných.“

Prečo on nebol traumatizovaný antisemitizmom? Prvé sérum proti tejto otrave získal r. 1940, keď mal pätnásť rokov a uvedomil si vlastnú homosexualitu, ktorú prežíval „ako ironickú výzvu“, „takú dobrú frašku voči spoločnosti“. „Antisemitizmus som zaradil do tej istej kategórie.“ Druhé sérum: „Len som zňašal, mohol som konať“. Hnutie odporu? „Áno, zúčastnil som sa ho v tom veku a podľa svojich možností.“ Meniť si meno a ukrývať identitu ho dost' bavilo. Ne-

cúzum, ale robil som to pre tých, ktorí nemali kam ísť.“ Končí s tým, keď Izrael získa nezávislosť. „Angažoval som sa v boji proti Angličanom, nie proti Arabom.“

Sú tri dôvody, ako relativizovať absolútno, merať jeho zvrátenosť. Pritom myšlienka absolútnej pravdy mu nenaháňa strach. „Pokiaľ ide o pravdu, o pravdu uvažovania, o teoretické vypracovanie pravdy, netreba robiť ústupky. Práve teória má mať posledné slovo“. Wahl sa už desiatku rokov zaobera konštrukciou teórie „konštantnosti javenia“; bude sa to nazývať -

Vnímané, „obrovská kniha“, ktorú by chcel vydať na jeseň. To, čo odmieta, je nekoherentnosť. Na začiatku 70-tych rokov on, ktorý nebol nikdy ľavičiarom, vystrihal Jeana-Clauda Milnera, vtedy bojzlivého „maoistu“: „Robiť revolúciu v situácii, keď nemá žiadnu šancu, znamená robiť divadlo pre samých seba.“ Je pravda, že o tridsať rokov sa časť tohto divadla stáva súčasťou nepokojného judaizmu toho istého Milnera. Ale ani François Wahl nie je ušetrený nekoherentnosť: jeho najbližší priateľ sa volá Alain Badiou, posledný „mao“ filozof vo Francúzsku a aj on je veľkým milovníkom scénických efektov.

Je 14.00 hod. a François Wahl neprestáva fajčiť. „Prehánam s tým, ako vždy“. Nalieva si whisky. „Nemyslím si, že by sa niekedy našli dva subjekty, ktoré by vzťah prežívali absolútnejšie než Severo a ja.“ Severo Sarduy, kubánsky spisovateľ, bol jeho spoločníkom až do smrti v r. 1993. Spoznali sa v máji 1960 v Sixtínskej kaplnke. Každý večer som mu čítal od Flauberta po Heideggera. V tých chvíľach som bol najviac sebou samým. Boli sme „jedno“. Skrátka, pravidlo „každý sa ráta ako „jediný“ má jedinu „výnimku“: lásku. Ešte ostáva presvedčiť Jeana-Clauda Milnera.

Z franc. originálu
E. AESCHMANN:

Koniec
židovskej výnimočnosti
www.liberation.
fr/traversales
/portraits/237753.FR

spracoval J. SIVÁK
Kresba: Andrea Čepiššáková

Koniec jednej výnimočnosti?

skôr obsesia „menom žid“ preňho znamenala veľa. Posledné tajomstvo zveruje s poľutovaním: r. 1947 patril krátko ku Sternovej skupine, k tým sionistickým aktivistom, ktorí bojovali za vytvorenie Izraela. „Mal som na starosti noviny s tlačiarňou v XVIII. parížskom obvode. Cítil som sa b y t' F r a n -

Alarmujúci krik a hlboké mlčanie. Dve principiálne odlišné reakcie. Kedy sa však ktorý princíp aplikuje v západnej (čiže už i v našej), navonok tak principiálnej spoločnosti?

Paradoxov vo veci vždy principiálnych, hoci principiálne odlišných, reakcií na rovnaké podnety sme si v rôznych oblastiach užili neúrekom. Tu ekonomicky samovraždne odstavujeme modernizovanú jadrovú elektráreň splňajúcu bezpečnostné štandardy, inde svetová veľmoc svoj rádioaktívny odpad v podobe bômb a striel rozosiava po území demokracienechtivých štátov. Raz odsudzujeme okupáciu Československa sovietskymi vojskami, inokedy vysielame vojakov spolupokupovať Afganistan... Tento krát si všimnime podobný príklad z oblasti ochrany svetového kultúrneho dedičstva.

Z výklenku vyprahnutého horského masívu čnie nad zeleným afgánskym údolím gigantická pieskovecová socha Budhu (GEO 11/07). Amputovanou tvárou hľadí na dediny a polia učupené pri jej rozbitých nohách. Dovidí i na malého Budhu - na podobnú, menšiu sochu vtesanú do horského brala o pár kilometrov ďalej. A odrazu z oboch ostáva len prach a rozvaliny.

Celý kultúrny svet bubnoval na poplach, keď na jar 2001 mulla Omar, vojenský vodca Talibanu a de facto premiér Afganistanu, rozhodol o zlikvidovaní týchto dvoch takmer 1500-ročných sôch. Protestovala OSN i americký prezident. Všetci tento „barbarský počin“ sverne odsudzovali. Tolerantný svet nestrpel, keď ktosi búral cudzie dý je „jediným“ a každého treba brať

modly, hoci je takýto počin z náboženského hľadiska pochopiteľný a nezriedkavý. K búraniam cudzích modiel i sôch cudzích vladárov, nehľadiac na ich historickú či umeleckú hodnotu, vždy dochádzalo i dochádza. Napokon, aj u nás sme zničili umelecky vzácné súsošie Márie Terézie a aj monument Klementa Gottwalda zomlelo koleso dejín na prach...

Kedy si svet spomenie na svetové kultúrne dedičstvo?

Školenie Budhov a zasiata smrť

A opäť hľadáme na vyprahnutý horský masív. Mŕtve údolie pod ním je v dvadsať-tridsať metrových odstupoch perforované sieťou kráterov. Vedú k tepnám, ktorými prúdi k ľudským sídlam najväčnejšia tekutina. Už vyše dvoch tisícročí. Peržania, mysliac za svojich čias na zachovanie ľudského rodu, nelutovali človeka. V pote a v krvi sa otroci ako červotoče vrezávali do skaly, aby sa premieňali na cesty k životu. Nadobúdali podobu na šírku pliec úzkych a mnohé desiatky metrov hlbokých šácht a priečných tunelov, do ktorých sa zas vpečatili poklačičky. Aj dnes sa musí človek nevdok skloniť pred geniálnym cievnym systémom napájajúcim smädné nížiny vlahou hôr. Dielo pretrvávajúce tisícročia mení údolia na zelené oázy. Dobýva pre človeka životný priestor tam, kde by inak umieral smädcom. Fotografie podzem-

ných akvaduktov - kanátov, ktoré priniesol časopis GEO vo svojom tohoročnom februárovom čísle, sú z Iránu, ale podobné antické kanály sú vybudované i na území Afganistanu. Obohatené o moderné priehrady sa tam využívajú dodnes. Veď čo tamojším obyvateľom ostáva? Dodnes. Hoci dnes už podzemnými tepnami neprúdi život, ale smrť. Prečo? Odpoveď

prináša článok Mohammeda Daud Mirakiho „Večná smrť z Ameriky“, ktorý bol publikovaný v 5. tohoročnom čísle švajčiarskeho časopisu Zeit-Fragen: „Aby USA „vykúrili“ Taliban a al-Kaidu, bombardovali antické tunelové a jaskynné systémy, ktorými si ľudia v afgánskych dedinách zabezpečovali zásobovanie vodou. To nielenže prehĺbilo suchá a nedostatok vody, ktorým trpí obyvateľstvo, ale ekologické centrá na východe, juhovýchode a juhozápade krajiny sa tým naveky zamorili a pre tam žijúcich ľudí sa zmenili na večný zdroj chorôb a smrti.“ Americké bomby totiž spôsobujú rádioaktívne zamorenie, keďže obsahujú tzv. ochudobnený urán. Na územie Afganistanu zhodili stovky ton takejto munície. Pričom, ako uvádza nezávislý vedec Dai Williams „tento podivný kov tvorí 50-70% váhy bômb - to zna-

mená až do 1,5 tony v GBU-37 Bunker Buster bombách“ určenej na ničenie podzemných bunkrov. „Ako je známe oxid ochudobneného uránu sa prostredníctvom vetra šíri až do vzdialenosti 25 míľ. Každá bomba tak môže zamoriť obrovské územia.“

Zeit Fragen cituje aj článok Freda Pearca zo 17. novembra 2001, ktorý pod titulom „Dying of Thirst“ (Umieranie od smädu) publikoval New Scientist. Autor v ňom písal, že americká armáda bombardovala priehradu Kajaki, ktorá zavlažuje krajinu na juhozápade Afganistanu a zásobuje vodou vyše milióna obyvateľov: „Afganistan trpí tretí rok v dôsledku bezpríkladného sucha. Je to závislé na sčasti ešte antickom, sčasti modernom zásobovacím systéme. Krajina je zásobovaná priehradou Kajaki, pričom je juh posiaty stovkami tunelov, ktoré privádzajú vodu z hlboko v zemi uložených rezervárov v horách - často na vzdialenosť tuctov kilometrov. Tieto tunely, v reči Paštúnov nazývané karec, sú dnes cieľom amerických bombardérov. Vojenski stratégovia prepokladajú, že sa v karecoch môžu skrývať skupiny Talibanu.“

Takže - v Afganistane sa udiali dve podobné udalosti. Dva razy sa tu ničilo kultúrne dedičstvo. Raz vyleteli do povetria už značne zničené, 1500 rokov staré sochy Budhov, druhý raz išlo o ničenie siete vyše dvetisícročných podzemných akvaduktov. A po nich nasledovali dve reakcie. Raz alarmujúci krik, druhý raz hlboké mlčanie. Z paradoxu, po ktorej udalosti sa ozvala ktorá reakcia, zaboli srdce.

IVA VRANSKÁ ROJKOVÁ